

Yunan Başkomutanı Trikopis'in Esareti Üzerine

The Capture of the Greek Chief Commander Trikopis

Prof. Dr. Sadık SARISAMAN¹

Öz

Afyonkarahisar'dan çekilmek zorunda kalan Yunan 1.Yunan Kolordusu Komutanı General Trikopis Dumlupınar'da olduğunu düşündüğü General Franco kuvvetleri ile birleşerek burada yeni bir savunma hattı kurmak istedi. Fakat Türk ordusu Dumlupınar'da Aslıhanlar bölgesinde Yunan kuvvetlerini kuşatınca Trikopis, beraberindeki bir kısım kuvvetle Kızıлтаş vadisi üzerinden dağlık ve ormanlık alana girerek kurtulmaya çalıştı. O'nun bu defaki hedefi Franco ile Uşak'ta buluşmaktı. 1 Eylül'de Uşak Türk kuvvetlerinin eline geçince bu umudu da ortadan kalktı. Beraberindeki askerler yeterince beslenememişler ve dinlenememişlerdi. Askerleri arasında disiplinsiz davranışlar da başlamıştı. Aşağı Karacahisar Köyü'nün güneyinde 1155 rakımlı tepeye yerleşerek burada savunma tertibatı almaya başladı. Ancak askerler Türklerle savaşmak istemediler. Trikopis bunun üzerine bu hususu açıklayan bir metin hazırlatarak subaylardan imza aldı. Bu şartlarda teslim olmaya karar verdi. Teslim olacağı kişinin tümen komutanı rütbesinde olmasını özellikle istedi. 2 Eylül 1922 günü saat 18.15 civarında Türk ordusuna teslim oldu. Bu çalışmanın amacı Yunan Başkomutanı Trikopis'in esir alınışı ve esareti sürecini başta arşiv kaynakları olmak üzere, dönemin basını, hatıralar ve diğer kaynaklar ışığında bilimsel bir şekilde ele alınacaktır. Trikopis'i kimin esir aldığı, Esareti sürecinde başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere diğer Türk askeri yetkilileri ile olan diyalog ve ilişkileri, bütün yönleriyle esaret hayatı ortaya konulacaktır. Trikopis'in esaretini konu alan bilimsel bir çalışma mevcut değildir. Bu araştırma söz konusu boşluğu doldurmayı amaç edinmektedir. Araştırmada tarih metodolojisinin tasnif, tahlil, terkip, tenkit, yorumlama, kıyaslama vb. metotları yöntemlerinden yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, Trikopis, Mustafa Kemal Paşa, Göğem, Uşak, esir

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Greek General Trikopis who was the First Greek Corps Commander that had to withdraw from Afyonkarahisar wanted to unite with the General Franco's forces, which he thought were in Dumlupınar, and to establish a new line of defence in this place. However, Trikopis tried to escape together with a part of accompanying forces by entering into a mountainous and forested area through Kızıлтаş valley when the Turkish army surrounded the Greek forces in the Aslıhanlar region in Dumlupınar. His aim this time was to meet with Franco in Uşak. When Uşak was captured by the Turkish forces on September 1, this hope of Trikopis also disappeared. The accompanying soldiers could not adequately nourish and rest. Undisciplined behaviours also began among his soldiers. He settled on the hill with an altitude of 1155 m on the south of Aşağı Karacahisar village and started to take defence measures. However, the soldiers did not want to fight against the Turks. Thereupon, Trikopis got a text explaining this case prepared and received the signatures of military officers. He decided to surrender under these circumstances. He specially wanted that the person to whom he would surrender was at the rank of division commander. He surrendered to the Turkish army on 2 September 1922 at around 18.15. The purpose of this study is to discuss the imprisonment and captivity process of Trikopis, the Greek Chief Commander, in the light of, primarily, archival resources, press of the period, memories, and other resources. The study will reveal who captured Trikopis, his dialogues and relations especially with Mustafa Kemal Pasha and other Turkish military officials during his captivity, and his life in captivity. There is no scientific study regarding the captivity of Trikopis. This research aspires to fill the mentioned gap. The research will use

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, ssadik@aku.edu.tr

Atf için (to cite): Sarısaman, S. (2022). Yunan Başkomutanı Trikopis'in esareti üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 129-151.

the techniques of history methodology including the classification, analysis, composition, criticism, interpretation, and comparison methods.

Keywords: The Great Offensive, Trikopis, Mustafa Kemal Pasha, Gögem, Uşak, captive

Paper Type: Research

Giriş

Büyük Taarruz sonrasında 27 Ağustos 1922 tarihinde Afyonkarahisar'dan ayrılan General Trikopis'in amacı Dumlupınar'a gitmekti. Burada olduğunu düşündüğü General Franko kuvvetleri ile birleşerek yeni bir savunma hattı oluşturmak niyetindeydi. Ancak, Türk süvarisinin muhabere hatlarını kesmiş olması Trikopis'in büyük sıkıntılar yaşamasına yol açtı.

Diğer taraftan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Yunan ordusunu kuşatarak imha etme planını uygulamaya koymuştu. Gelişmeleri yakından takip etmek amacıyla 30 Ağustos sabahı kendisi 1. Ordu bölgesine, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa da 2. Ordu bölgesine hareket etmişti. Yunan ordusu büyük oranda kuşatılıp imha edilirken Trikopis kıl payı kurtularak Kızıltaş deresi üzerinden Murat Dağlarına kaşmayı başarmıştı.

Trikopis'in amacı Dumlupınar'da bulunduğuna inandığı General Franko kuvvetleri ile buluşmaktı. Burada yeni bir savunma hattı oluşturmayı planlıyordu. Ancak, bu planı Türk ordusunun yakın takibi, sürekli tazyik ve taarruzları neticesinde uygulanamadı. Nihayetinde beyaz bayrak çekerek teslim olmak zorunda kaldı.

Bu makalede General Trikopis'in esaretine giden süreç adım adım incelenecektir. Esir alınması sonrasında Dadaylı Halit Bey'den başlayarak huzurlarına çıkarıldığı komutanlarla diyalogları ele alınacak ve değerlendirilecektir. Özellikle Uşak'ta Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarılması üzerinde durulacaktır. Mustafa Kemal Paşa'nın General Trikopis'e karşı davranışları ve diyalogları askeri ve tarihi açıdan etüt edilecektir.

Makalede bunların dışında Trikopis'i kimin esir aldığı meselesine açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Yine başka bir tartışma konusu olan Trikopis'in kılıcı meselesi üzerinde durulacaktır. Mevcut kaynaklar çerçevesinde Trikopis'in kılıcını Türk makamlarına teslim edip etmediği konusu ele alınacaktır.

1. Trikopis'in Dumlupınar'dan Gögem'e Kadar Gelişi ve Esir Edilmesi

Afyonkarahisar'dan çekilmek zorunda kalan Yunan 1. Kolordusu Komutanı Trikopis İhsaniye Döğer tarafında bulunan 2. Kolordu Komutanı General Diennis ile bağlantıya geçmeye çalıştı. Onunla birleşti. Birlikte hareket eden iki kolordunun komutanlığını daha kıdemli olması nedeniyle General Trikopis yapmaya başladı. Trikopis'in amacı Dumlupınar'a çekilerek o bölgede bulunduğuna inandığı General Franko ve Albay Plastaris kuvvetleri ile yeni bir müdafaa hattı tutmaktı.

Buna karşılık Türk ordusu Yunanlıların yeni bir savunma hattı oluşturmalarına imkân vermek istemiyordu. Türk kuvvetleri 27 Ağustos tarihinden itibaren Yunan kuvvetlerini planlı bir şekilde yakın takibe alarak sıkıştırmaya başladı. Bu yüzden Trikopis kuvvetleri geri çekilirlerken devamlı olarak artçı muharebeleri vermek zorunda kalıyorlardı.

General Trikopis kuvvetlerini sıkıntıya sokan en önemli hususlardan birisi haberleşmesinin kesilmiş olmasıydı. O'nun haberleşmesinin kesildiği tarih olarak 27 Ağustos akşamı (Parlak, 1983, s. 273), ve 28 Ağustos akşamı gösterilmektedir. Yunan Başkumandanlık Karargâhı ile son haberleşmesinin 28 Ağustos 1922 akşamı olduğunu kendisi ifade etmiştir

Bu arada Trikopis'in 28/29 Ağustos akşamı Plastiras Grubundan aldığı haber onun moralinin bir kat daha bozulmasına yol açtı. Albay Plastaris Efsun Taburu'ndan bir haberciyi General Trikopis'in karargâhına göndermiş ve mesajını ulaştırmıştı. Bu mesajda Plastiras Türk süvarilerinin büyük gruplar halinde Aslıhanlar batısında görüldüğünü ve hızla Uşak

istikametinde ilerlediğini bildiriyordu. Trikopis aldığı bu haberin ne anlama geldiğini biliyordu. O, “*en yakınlarımı dahi telaşlandırmamaya çalışarak sakinliğimi muhafaza etmeye çalıştım. Çember içine giriyorduk*” demiştir (Parlak, 1983, s. 270,271,273).

İlerleyen günlerde Trikopis kuvvetlerinde açlık da baş göstermiştir. Yunan askerleri 29/30 Ağustosun beri aç idiler, ormanlık alanlarda buldukları ot ile hayatlarını idame ettirmeye çalıştılar. Ayrıca yol üzerindeki sebze ve meyve tarlalarından yararlandılar (Yunan Başkomutanı, 1964, s. 522).

30 Ağustos Başkumandanlık Meydan Muharebesi sırasında Trikopis ve beraberindeki birlikler Türk ordusu tarafından kapatılamamış olan boşluktan yararlanarak Kızıldağ vadisi yoluyla dağlık alana sığınabildiler. 30/31 Ağustos 1922 gecesine 1.Kolordu Komutanı General Trikopis ve 2. Kolordu Komutanı General Diennis ve bu kolorduların karargâhları, 4, 5, 9, 12 ve 13.Tümenlerin bakiyeleri, kolorduların bağlı birliklerinden kalanlarıyla birlikte Kızıldağ vadisine girmişlerdi.

Bu birlikler 31 Ağustos günü Kızıldağ–Muratçayı vadilerinden düzensiz ve perişan bir halde birliklerinden habersiz üç yürüyüş koluna ayrılmış olarak geri çekilmeye devam ettiler. Öndeki kolu 30 Ağustos 1922 sabahı Aslıhanlar’da yenilgiye uğrayan 5.Tümen’in bakiyeleri oluşturuyordu. Bu kola Gordlikos komutasındaki 9.Tümen’e ait bir miktar er de katılmıştı. Bu kol Belova-Çukurviran-Murat vadisi yolu ile kayıplar vererek Gediz-Uşak şosesine varabildi.

Asıl kuvvetin öncüsü olan orta kol 4. ve 12.Tümen komutanları idaresinde 31 Ağustos günü Çukurviran’a kadar gelmiş, burada yolunu kaybederek güneye veya batıya gidecekleri yerde güneydoğuya dönerek Murat dağı kuzey yamaçlarında 31 Ağustos gününü ve gecesini yol aramakla geçirmişti. Büyük kısım olan üçüncü kolda ise 1. ve 2.Kolordu Komutanları ve 13.Tümen Komutanı bulunuyordu. 31 Ağustos 1922 günü saat 08.00’de Saraycık köyünün² güneyinde bir tepeye çıkan General Trikopis, tepeyi aşan yürüyüş kollarının harekâtına mani olmak için makinalı tüfekle ateş açan Türk birliklerini gördü. Trikopis yanında bulunan 2.Kolordu Komutanı General Diennis’e yürüyüş kollarının geçişine kadar elindeki kuvvetlerle bu tepenin savunulması emrini verdi (TİH, 1995, s.34).

Bu arada Trikopis birlikleri kuzeye ya da güneye gitmeyi tercih etmek durumundaydılar. Onlar güneye Uşak istikametine ilerleyerek General Franko komutasındaki birliklere yardım etmeyi tercih ettiler. Yunan Müstakil Tümeni’nde 1. Dağ Bataryası komutanı olan Albay Ambelas bu kararın yanlış olduğunu bile bile uygulandığını dile getirmiştir. O, kuzeye gitmeleri gerekirken güneye yönelmelerinin yanlışlığına işaret ederek “*Cenub ordusu her taraftan Uşak’tan daha ötelere ricat etmiştir. Hâlbuki tümenimiz bu şehre ilerlemekle ziyade doğru sevk edilmekte idi. Fakat Uşak’a yürümek fikri harp meclisinde galip gelmişti. Bundaki amil, ihtiyaç halinde Türk orduları tarafından takip edilmekte olan cenub grubuna (Franko Grubu) yardım etmekte*” demiştir (Tutsak, 1995, s.307).

Bu arada Trikopis ile birleşerek yeni bir hat tutmak isteyen General Franko Kaplangı mevzilerini muhafaza etmeye çalıştı ise de başarılı olmadı. 31 Ağustos’ta Türk kuvvetlerinin şiddetli bir taarruzu neticesinde Yunan birlikleri bozguna uğradı. Bu durumda General Franko plan değiştirerek Trikopis ile 5. ve 9. Fırkalar kurtuluncaya kadar Uşak’ı elde tutmaya karar verdi. Bu yüzden kuvvetlerini Uşak’a doğru çekerek burada müdafaa yapmayı düşündü (Belen, 1970, s.75).

Bununla birlikte 31 Ağustos/ 1 Eylül gecesine yolunu kaybeden Trikopis kuvvetleri Murat Dağı’nın Belova boyun noktasına geldiler (Trikopis, 1967, s.98). Buna rağmen General Trikopis Kızıldağ üzerinden Uşak’a gitmeye karar vererek 31 Ağustos/1 Eylül 1922 gecesine Belova-Somaklı-Murat vadisi yoluyla birlikleriyle yürüyüşe devam etti. Yürüyüş kolu güneye doğru

² Saraycık Köyü, Altıntaş ilçesine bağlı olup Çukurören yolu üzerinde bulunur. Altıntaş Mahalleleri ve Köyleri (2022). <https://www.nufusune.com/altintas-mahalleleri-koyleri-kutahya>, ET. 11.04.2022; Çukurören Köyü, Gediz ilçesine bağlı bir köydür. Gediz Mahalleleri ve Köyleri (2022). <https://www.nufusune.com/gediz-mahalleleri-koyleri-kutahya>, ET. 11.04.2022.

dönerek Somaklı kuzeyindeki sırtlardan inerken vadinin kuzeyinde yer alan tepelerden piyade ve makineli tüfek ateşine maruz kaldı. Bunun üzerine Trikopis topçu ateşi ile yolu açtırdı. Birliklerin 1 Eylül 1922 günü saat 04.00'de "Çimli-Karacahisar-Mesudiye" istikametinde yürüyüşe geçmesine karar verildi (TİH, 1995, s.35).

Trikopis'in Karacahisar'dan Uşak'a doğru gitmek istediği haberi Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştı. O, bu kuvvetlerin ya imha edileceği ya da teslim olacağını değerlendirilmesinde bulundu (Gündüz,1973, s.163).

Artık General Trikopis'in hedefi Uşak'a doğru çekilmektir. Ancak 1 Eylül günü General Franko Kabaklar Muharebesini kaybederek Uşak batısına çekilmişti. Bu durum Trikopis'i daha da zor duruma düşürdü. General Franko'nun kuvveti Uşak'ta bir gün daha dayanabilseydi Murat Dağı'ndan Uşak'a doğru ilerleyen Trikopis ve emrindeki askerler esir olmaktan kurtulacaktı. Ancak General Franko'nun bir günlük direnişi sayesinde Gediz'den Uşak'a çekilmekte olan Yunan 5. Alayı ile 9. Tümeni Türkler'e esir olmaktan kurtuldu (Belen, 1970, s.79).

Öte yandan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa da Trikopis'in ve kaçan Yunan kuvvetlerinin esir edilmesine büyük önem veriyordu. O, 2 Eylül günü Uşak'a geldiğinde komutanlarla kısa bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Buna göre Kızıldağ-Murat Deresi-Göğem çevresindeki düşmanın elde kalabilmiş son kuvveti ya teslim alınmalı ya da imha edilmeliydi. Başkumandan teslim almak hareketini yerinde yönetmek için bugün akşam saatlerinde Birinci Ordu karargâhına gitmeye karar verdi. Batı Cephesi Kumandanlığı karargâhının ise Uşak'ta kalmasını emretti (Parlak, 1983, s.263). Başkumandanın bu kararlılığının diğer komutanları da etkilediği muhakkaktır. Türk asker ve subayları için özellikle Yunan üst düzey subaylarını esir almak büyük bir onur ve gurur vesilesi haline geldi.

Trikopis ise kendisini ve askerlerini kurtarmak derdindeydi. Küçükler Köyü'nün³ kuzey sırtlarında 1/2 Eylül 1922 gecesini geçirdikten sonra 2 Eylül sabahı saat 04.00'de birlikleri güneye doğru yürüyüşe başlattı. Başlangıçta düzgün olan yürüyüş kolu biraz sonra erlerin yorgunluğu ve açlığı nedeniyle dağılmaya başladı. Zira askerler 29/30 Ağustostan beri aç idiler, ot yiyorlardı (Parlak, 1983, s.238). Bu şartlarda dağlık alanlarda ve patika yollarda uzun süren yorucu yolculuklar yapmışlardı (Yunan Başkomutanı, 1964, s. 522). 2 Eylül günü öğleye doğru Aşağı Karacahisar Köyünün kuzeyindeki Mingırap Köyü'ne ulaşıldı (Parlak, 1983, s.238).

Bu sıralarda Uşak'ın Türk kuvvetleri tarafından ele geçirildiğini öğrendi. Bütün planları alt üst olmuştu. Durum değerlendirmesi yaptığında ilk aldığı karar Karacahisar-Mesudiye istikametine yönelmek oldu (Trikopis, 1967, s.100). Birlikleri bu istikamette ilerlerken yeni gelişmelere göre pozisyon almaya karar verdi. O, bu durumu anılarında şöyle anlatmıştır. "Geceleyin 1155 rakımlı sırtlardaki patika ile Mesudiye'ye, oradan da Kabaklar üzerinden Salmanlara inmeye ve harekâtımı hadiselerin inkişafına bırakmaya karar verdim" (Yunan Başkomutanı, 1964, s. 522).

Bu sıralarda Türk ordusu tarafındaki gelişmeler ise şöyleydi; 23. Tümen Kumandanı Kaymakam (Yarbay) Ömer Halis Bey 2 Eylül 1922 günü vereceği büyük molaya uygun bir yer bulmak için Tümen Süvari Bölüğü'nün önüne düşerek çevrede bir araştırmaya çıkmıştı. Tümenin kolbaşında bulunan 69. Alay bu sıralarda yani saat 14.00'de Çarıkköy'e geldiğinde kuzeyde bulunan Mingırab (Çamyuva) Köyü'nün yandığını gördü

Tümen kumandanı bazı köylülerle askeri satın alma memurlarından Kosur Boğazında çok sayıda Yunan askeri bulunduğu, bunların rastladıkları köyleri ateşe verdikleri istihbaratını aldı. Bunun üzerine derhal kolbaşında bulunan 69. Alay'ı kuzeye Mingırap Köyü istikametine sevk etti. Tümen Süvari Bölüğünü de 69. Alayın emrine göndererek takibin aksamadan sürdürülmesi talimatını verdi. Ayrıca ileride bulunan 23. Tümen birlikleri ile geriden gelmekte

³ Küçükler Uşak ili Banaz İlçesine bağlı bir köydür. Küçükler, Banaz (2022). https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BC%C3%A7%C3%BCkler,_Banaz, E.T. 11.04.2022.

olan 5. Kafkas Tümeni'ni de durumdan haberdar etti. 5. Kafkas Tümeni'nin gereğini yapacağını düşünerek kendi birliklerini Uşak istikametinde yürüyüşe devam ettirdi (TİH, 1995, s.75).

Bu arada Uşak şosesi birçok katile ve katarlarla dolu olduğundan yolların açılması için Derbent'te mola vermiş olan 5. Kafkas Tümeni de Karlık-Göğem yoluyla Akse istikametinde yürüyüşe geçmişti. Saat 16.00'da Karlık Köyü'ne (Parlak, 1983, s.235) yanaşan kolbaşı bir düşman tümeninin Murat Dağı'ndan Cumburdu (Ayrancı) Ovasına inip Elma Dağına doğru yürüdüğünü öğrenmişti. Bu arada saat 15.15'de yazılmış olan Tümen Süvari Bölük Komutanının raporu ulaştı. Raporda bir düşman kuvvetinin Murat Dağı'ndan inerek Mıngırıp ve Aşağı Karacahisar köylerine geldiği ve bu köyleri yaktığı ifade ediliyordu. Bölük komutanı o tarafa iki keşif kolu gönderdiğini, bölüğünü ise Göğem istikametine sevk edeceğini bildirdi. Saat 16.20'de tümen Karlık köyüne vardığında 69. Alay'dan bir subay düşmanın Mingarip'te olduğunu, alayın Çarıkköy kuzeyinde bulunduğunu söyledi. Bu arada 23. Tümen büyük kısmıyla Uşak'a girerken Kolordu'dan aldığı emir ile 69. Alay bölgesini 5. Kafkas Tümeni'ne bıraktı (TİH, 1995, s.77-78).

Diğer taraftan 5. Kafkas Tümeni Kumandanı Dadaylı Yarbay Halit (Akmansu) Bey düşmanın yürüyüş istikameti, kuvvet miktarı ve buldukları yer hakkında köylüleri kısaca sorguya tabi tuttuktan sonra şu tedbirleri aldı; Tümen süvari bölüğünü Kosur deresi tarafından Karacahisar Köyü istikametine keşfe gönderdi. Bölük Komutanı Ahmet Bey'e keşif raporlarını göndereceği yer ve diğer hususlarda direktifler verdi. 5. Tümen'e basit bir emniyet tertibatı aldirarak Göğem Köyü istikametinde harekete geçirildi. 9. Alaya ilerideki süvari bölüğünün hizasına kadar yaklaşması ve Karacahisar köyü güneyindeki tepeleri işgal etmesini emretti (Yunan Başkomutanı, 1964, s. 528).

Bu sırada 9. Alay Kepeztepe'de, 10. Alay Göğem Köyü'nün bir buçuk kilometre kuzeyindeki Bölmeliktepe gerisinde, 13. Alay da ihtiyatta bulunduruluyordu. Hücum taburu ilerideki 9. Alay'ın yanına gönderildi. Kepeztepe'de toplanan bu kuvvetlerin komutanlığına Yarbay Ali Rıza Bey memur edildi.

Halit Bey tümenin gözetleme yerini Bölmeliktepe'de kurdu. Dürbünle bizzat yaptığı gözetleme sırasında Elmadağı doğu eteğindeki Karacahisar köyünün yanmakta olduğunu, dağdan Kosur deresine uzanan bu köye hâkim sırt üzerinde düşman askerlerinin dolaştığını gördü.

Bu arada keşif maksadıyla ileri sürülen süvari bölüğü düşmanla temasa geçerek Karacahisar civarındaki sırtta yaya olarak muharebeye tutuşmuş silah sesleri duyulmaya başlanmıştı. Burada 10-12 bin civarında düşman kuvveti olduğu sanılıyordu. Halit Bey aldığı tedbirleri 4. Kolordu Komutanı Kemalettin Sami Paşa'ya bildirdi. Kemalettin Sami Paşa'dan gelen cevapta alınan tertiplerin uygun olduğu, sol yana yaklaşması emredildi (Yunan Başkomutanı, 1964, s. 529).

Bu sıralarda Trikopis cephesinde durum şöyleydi; Birlikler yürüyüş kolu düzeninde Aşağı Karacahisar köyünün güneyindeki tepeye ilerlemişti. 1155 rakımlı bu tepe (Parlak, 1983, s.237), Kapaklar mevziinin kuzey savunma merkeziydi. Saat 14.00'de yürüyüş durmuş ve emniyet düzeni alınmıştı. Erlere sırtlar üzerinde görünmemeleri tembih edildi (Trikupis, 1967, s.101). Trikopis hem dinlenmek hem de gündüzün çeşitli sürprizlerinden kurtulmak amacıyla bu tepeyi seçmişti (Parlak, 1995, s.238).

Saat 16.00'da güney tarafındaki nöbetçiler emniyet hattının bin metre ilerisinde süvari kollarının, 4 km ileride de piyade kollarının görüldüğünü haber vermişlerdi. Keşif yapmak üzere gönderilen 2. Grup kurmay subaylarından Binbaşı Ruvlais de bu haberi doğruladı. Trikopis 13.Tümen Komutanı Albay Kaybalis'e birliklerini savunma düzenine geçirmesini emretti. Biraz sonra Kaybalis, Trikopis'in yanına gelerek savaşmak üzere ilk hatta götürmek istediği askerlerin yeterli cephaneleri olmadığından cepheye gitmek istemediklerini ve boşuna telef olacaklarını söylediklerini bildirdi (Trikupis, 1967, s.101). Bu sırada uzaklardan yoğun top

sesleri duyuldu Albay Kaybalis, Trikopis'e yüksek sesle askerlerin de duyacağı şekilde girişilecek bir karşı harekâtın kendileri için hazin sonuçları olacağını bildirmiş, *"İnsanları boş yere yitirmenin bir anlamı yok komutanım"* demiştir (Parlak, 1983, s.237).

Kaybalis sözlerini bitirdikten hemen sonra borozancılardan biri, kimsenin emri olmaksızın ateşkes borusunu çaldı. Bunun üzerine ilk hattı işgal eden askerler, kendilerinden 600 metre mesafedeki Türk kuvvetlerine ilk kurşunlarını attıktan sonra yerlerini terk ettiler (Trikupis, 1967, s.101). Bu sıralarda Yunan ordusunda cephanesizlik da had safhaya ulaşmıştı. Tüfek başına on, top başına da birkaç mermi kalmıştı (Parlak, 1983, s.237).

Bu olay üzerine Trikopis sinirlenerek borozancıya doğru koştu. Ateşe başla borusunu çalmasını emretti. Borazancı bu emri yerine getirdi⁴. Ardından savunma hattına gitmek istemeyen bölüğün yanına koştu. Onların milli duygularına hitap ederek ikna etmeye çalıştı. Bölüğün başına geçerek kendisini takip etmelerini emretti. Fakat askerler mermileri olmadığını, amaçsız ve boş yere ölmek istemediklerini söyleyerek bu emre uymayı reddettiler

Yine başka küçük birliklerin komutanları da askerlerin Türklere karşı savaşmak istemediklerini bildirmişlerdi. Bazıları da başlangıçta işgal etmiş oldukları savunma mevkielelerini terk etmişlerdi. Bir kısım asker ise kendilerini boş yere telef ettirmek isteyen subaylarını bağlayıp Türklere teslim edeceklerini söylemişlerdi.

Trikopis bu durumda son olarak 12. Tümen topçu komutanı Yarbay Manusos'u çağırarak Türklere üzerine top atışı yapılmasını emretmiştir. Fakat topçu ateşi gecikmiştir. Bu arada Türk piyade askerleri topçuların etrafını sarmıştı. Bu şartlarda Yunan topçuları Türk askerleriyle göğüs göğüse savaşmak cesaretini gösterememişler ve topları kullanmamışlardır (Trikupis, 1967, s.102).

Bu şartlarda Trikopis teslim olma kararını beraberindeki komutanlarla birlikte aldığını ifade etmiştir. General Diennis ve General Dimaras⁵ ile bir çalıışın altında yere serilmiş harita üzerinde yarım saat görüşme yaptığını, sonuçta teslim olmaktan başka çare kalmadığını kararına vardıklarını söylemiştir. O, birbiri ardına üç defa Türk kuşatma hattını kırmayı denediğini, başaramayınca teslim olmak zorunda kaldığını da belirterek, *"Bu kadar zaruri sebepler olmadan silahlarını bırakacak kumandana, evvela kendi birliklerinin karşı çıkacağını, her Yunan kumandanı bilir"* demiştir (Parlak, 1983, s.268). Ardından kılıcını yaveri Ksiros'a uzatmış ve kırılmasını temin etmiştir (30 Ağustos Hatıraları1955, s.55). Bilahare yaveri Binbaşı Ksiros'a en yakın Türk birliğinin kumandanını bularak teslim olacaklarını bildirmekle vazifelendirmiştir (Parlak, 1983, s.268).

Teslim olanlar olacak, olmayanlar gecenin karanlığından yararlanarak bu çemberden kurtulmaya çalışacaklardı. Silahlar Türklere eline geçmemesi için imha edilecekti. Trikopis ilerideki yıllarda bu kararını şöyle savunmuştur:

"Böyle korkunç bir durumda içim istemeyerek topların ve makineli tüfeklerin kırılıp dökülmesi emrini verdim. Ve bu yapıldı. Bundan sonra yakınimdaki subaylar bana askerlerin tavırları hakkında imzalı bildirimler verdiler. Ve sonunda Türk mızraklarının hemen hemen hatlarımıza ulaştıklarını adamlarımızın direnme olasılığı bulmadan öldürüleceklerini görünce teslim bayrağının kaldırılmasını kabul ettim" (Parlak, 1983, s.238). Trikopis *"Teslim olmayı şahsi hayatım için değil, müdafaa kudretini tamamen kaybetmiş ordu bakiyesini mahvolmaktan kurtarmak için kabul ettim"* demiştir (Parlak, 1983, s.275).

⁴ Bir başka anlatımda Tabancasını çektiği gibi öfkeyle borazancının yanına koşmuş ve elindeki silahı boynuna dayayarak borazancıyı kaptığı gibi kayalıklara savurmuştur. Fakat peyderpey başka noktalardan borazan sesleri duyulmuştur. Diğer borazancılar da "ateşkes" eslerini borazanlarıyla tekrarlayınca kolordu artıklarının güney hattını tutan birliklerinde bir dağılma olmuştu. Bkz. Parlak,1983, s.237.

⁵ Oysa Dimaras bu sırada Trikopis'in yanında değildir. General Dimaras 1 Eylül 1922 günü Oysu deresinde esir edilmiştir. TİH, 1995, s.46.

Bu şartlarda Trikopis kendi isteği ile teslim olmadığını belgelemek istemiştir. Subaylardan askerlerinin takındığı tavırlar hakkında imza almıştır (Trikupis, 1967, s. 102; Yunan Başkomutanı, 1964, s.529). Trikopis bu raporu bilahare soruşturması sırasında General Konstantinos Aenias Mazarakis'in başkanlığındaki Tahkik Komisyonu'na sunmuştur (Trikupis, 1967, s.102). O, savunmasında "*Türk süvarilerinin Yunan hatlarımıza yaklaşip, mukavemet gösterdiğimiz takdirde askerlerin kesileceğini anlayınca beyaz bayrak çekmek mecburiyetinde kaldık*" demiştir (Trikupis, 1967, s.103).

Türk kaynaklarına göre ise Trikopis'in teslimi olma olayı şu şekilde cereyan etmiştir; Süvari bölüğünün Yunan kuvvetleriyle yaya muharebesine tutuştuğu, 9. Piyade Alayı'nın da Karacahisar sırtlarını işgale başladığı sırada Elmadağı üzerinden beyaz bir bayrak sallandığı görüldü. Bir müddet sonra süvari bölüğüne müracaat eden bir Yunan askeri 5.Tümen komutanının yanına getirildi. Türk Süvari Keşif Kolu komutanı ile birlikte gelen Yunan küçük zabiti General Trikopis'in teslim olmağa karar verdiğini, teslim alınmasının temini için kendisini sözcü olarak gönderdiğini ifade etmiştir. Tümen komutanı Yunanlı subaya Trikopis'in yanında kimler bulunduğunu, nerede ve ne kadar Yunan kuvveti olduğunu sormuştur. Verilen cevap Trikopis'ten başka 2. Yunan Kolordusu Komutanı bir general ile kurmayları, bir tümen komutanı ve 13. Yunan Tümenine mensup 6.000 kadar asker olduğunu şeklindedir.

5. Tümen Kumandanı Halit Bey bunun üzerine saat 18.30 civarında Yarbay Ali Rıza Bey'e ilgili emirleri tebliğ etti. Düşmanın durumunu, kuvvetini sözcünün getirdiği haberi bildirdi. Yunanlıları gidip derhal teslim almasını, silahlardan arındırılmalarını, askerlerin Zeep Köyü'nde muhafaza altına alınmasını, yaralıların Göğem Köyü'ndeki sıhhiye bölüğüne, generallerin de Tümen gözetleme yerine gönderilmesini istedi. Bu emrin infazına güneşin batmakta olduğu dakikalarda başlanmıştı (Yunan Başkomutanı, 1964, s.529-530).

Halit Bey kendi tümenine bağlı birlikler gelene kadar 69. Alayın mevzilerde kalmasını bildirdi. Ardından da saat 18.15'te 9.Alay Komutanına Göğem köyünün batısındaki sırtlarda tertiplenmesi emrini verdi. 9. Alay Komutanına sağını süvari bölüğüyle emniyete alarak Göğem doğrultusunda ilerlemesini, Kepeztepe'nin tutulup Karacahisar ile Kosur deresi istikametine keşif kollarının sürülmesini emretti. Bu alayı bir dağ bataryası ile de destekledi. İlaveten diğer yürüyüş gruplarını da Göğem istikametine yöneltti. 13. Alayla Hücum Taburunun ve sahra bataryalarının Kosur deresi batısına geçmelerini istedi (TİH, 1995, s.77-78).

Trikopis'in teslimi Türk kaynakları çerçevesinden bakıldığında şu şekilde gerçekleşmiştir; Karacahisar güney sırtlarındaki düşmanla süvarilerimiz ateş muharebesi yapıyorlardı. Bunu gören 69. Alay'ın 1. Tabur komutanı saat 17.50'de bir bölüğünü süvari keşif kolunun bulunduğu hatta sürdü. Bu hatta gelince köyün önündeki Zep deresi civarından dört Yunan subayı ve silâhsız 10 er ellerinde beyaz mendiller sallayarak geldiler. Tabur komutanına; "*Teslim olacaklarını, fakat tümen komutanlarının bir tümen komutanına teslim olmak istediklerini*" bildirdiler. Tabur Komutanı, Yüzbaşı Nihat (Ok) Bey; "*Tümen komutanının kendisi olduğunu, gelip teslim olmalarını*" söyleyerek subaylarından birisini Yunan komutanına gönderdi. 15 dakika sonra iki general ve 100 kadar karışık rütbedeki subay tabur komutanının yanına geldiler. Teslim olacak kuvvetlerin 1. ve 2. Kolordulara mensup 12.000 mevcudunda birlikler olduğunu ifade ettiler. Yunan generallerinin protokolle teslim olacaklarını söylediler. Tabur komutanı, protokolün geride imza edileceğini bildirerek tercümanları ile iki generali Tabur Emir Subayı Teğmen Sungurlu'lu Nuri ile Uşak'a 23. Tümene gönderdi

Fakat saat 19.30'da Kosur vadisini batıya geçerek kuzeye ilerlemekte olan 5. Kafkas Tümeni'ne bağlı 9. Alay Komutanı Yarbay Hopalı Ali Rıza Bey bunlara rastladı ve esir generalleri emir subayının elinden aldı (TİH, 1995, s.78-79). 2-3 Eylül gecesi takriben 23.30'da Süvari Bölük Komutanı Sivaslı Yüzbaşı Ahmet Bey esir generallerle maiyetindeki komutan ve subayları Göğem Köyü üzerinde Bölmelik Tepe'de bulunan 5. Kafkas Tümeni Komutanı Dadaylı Halit Bey'in yanına getirdi (Yunan Başkomutanı, 1964, s.530).

Bu olaydan sonra 69. Alay'ın 1. Taburu, sorumluluğunda bulunan bölgeyi 9. Alaya teslim etti. O zamana kadar gelip teslim olan 117 subay⁶, 600 er, 82 hayvanı beraberlerine alarak, alayına katılmak üzere Uşak'a gitti (TİH, 1995, s.78-79). "Yunan Egeden Nasıl Gitti" adlı esere göre Yüzbaşı Nihat Ok'a teslim olan Yunan birlikleri şu şekildedir; Birinci Kolordu Kumandanı Trikopis, 2. Kolordu Kumandanı Diennis beraberinde kolorduların karargâhları, sayıları 386'yı bulan her kademe ve derecede subay kadrosu ve 4.000'i aşkın er (Parlak, 1983, s. 262).

Görüldüğü üzere Trikopis ve beraberindeki askerler 2 Eylül akşamı saat 19.00'dan itibaren teslim olmaya başlamışlardır. 5. Kafkas Tümeni'nin 9. ve 13. Alayları ve Hücum Taburu Kosur vadisi batısında sabaha kadar esirleri toplamak, kabilelerini düzenlemekle meşgul olmuşlardır. Bu gece 5. Kafkas Tümeni karargâhı ve bağlı birlikleri Göğem köyünde gecelemişlerdir. 10. Alay Kosur deresi doğusunda Göğem köyü kuzey sırtlarında karargâh kurmuştur.

Alınan esirler arasında 1.Yunan Kolordusu Komutanı General Trikopis, 2. Yunan Kolordusu Komutanı General Diyennis, 13.Yunan Tümen Komutanı Albay Miryanidis, 2. Yunan Kolordusu Kurmay Başkanı Albay Yuvanis ve Albay Kalinablis vardı.3 Eylül sabahına kadar 69. Alay'ın 1. Taburu'nun götürdüğü esirlerden başka 391 subay ve 4385 er daha esir edilmişti. Ele geçirilen ganimet de 700 küsur hayvan, 5000 tüfek, 100 makineli tüfek, yüzlerce otomatik tüfek, 1 dağ topu ve 1000 sandık topçu cephanesiyle miktarı sayılamayan piyade cephanesi ve bomba idi (TİH, 1995, s.79).

Garp Cephesi Muharebe raporlarının birinde Trikopis ile birlikte 2. Kolordu Kumandanı General Diyennis, Kurmay Albay Yuvanis ile 120 subay ve 300 Yunanlı neferin esir edildiğini belirtirken başka bir raporda esir sayısı 4.000 olarak gösterilmiştir. Yunan kaynaklarında ise 300 subay ile 5.000'den fazla askerinin düştüğü zikredilmektedir (Belen, 1970, s.82).

Asım Gündüz ise 5. Tümen'in harp ceridesine göre yalnız 5. Tümen'in aldığı esir miktarını 391 subay, 4385 er olarak göstermiştir. Ayrıca 700'ün üzerinde hayvan, 1296 tüfek, 11 ağır makinalı, 50 hafif makinalı tüfek ile 4 top ve çok sayıda cephanenin ele geçirildiğini belirtmiştir (Gündüz, 1973, s.175).

2. Trikopis'i Kim Esir Aldı Tartışmaları Üzerine

Trikopis esir alındığında Yunan Başkomutanı idi. Yunan başkomutanını esir almış olmak Türk asker ve subayları için bir övünç kaynağı idi. Bu yüzden bilerek veya bilmeyerek Trikopis'i esir aldığını iddia eden çok sayıda asker ve subay ortaya çıktı.

Mustafa Kemal Paşa Nutuk adlı eserinde 30 Ağustos'ta gerçekleştirilen muharebe neticesinde Yunan kuvvetlerinin imha ve esir edildiğini, Yunan Başkomutanı Trikopis'in dahi esirler arasında olduğunu yazmıştır (Atatürk, 1997, s.449). Bu ifadelerden hareketle Mustafa Kemal Paşa'nın Trikopis'in Başkumandanlık Meydan Muharebesi sırasında esir alındığını söylediği yorumu yapılabilir.

Mustafa Kemal 4 Ekim 1922 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada da aynı konuya değinmiştir. O, Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nden sonra kaçarak kurtulmak imkânı bulamayan Yunan başkomutanı Trikopis'in kılıç artığı askerleri ile beraber teslim olacak adam aradığını, tesadüfen oralarda bulunan bir istihkâm mülazimine müracaat ettiğini, bu subayın atına binerek birkaç askerle beraber dereye inip savaş düzeninde bekleyen Yunan askerlerini teslim aldığını söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Yunan generallerinin, subaylarının ve askerinin bu subayımızı selamlayarak teslim olduklarını da sözlerine eklemiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, Devre. 1, C.23, İctima 112, 4.10.1922, s.271).

⁶ Aynı esrin 79. sahifesinde 100 subay olduğu belirtilmiştir. Bkz. TİH, 1995, s.79.

Görüldüğü üzere Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesine göre Trikopis'i bir istihkâm subayı teslim almıştır. O, istihkâm subayının adını vermemiştir. Ancak, Şefik Okday bu istihkâm subayının dayısı İsmail Hakkı Bey olduğunu iddia etmiştir. O, İsmail Hakkı Bey'den duyduklarını kaydetmiştir. Buna göre Trikopis'in birlikleri İzmir'e doğru kaçarken Uşak yakınlarındaki Elmadağ eteklerinde 16 Tümen'e teslim olmuşlardır. 16.Tümen Komutanı Aşır Bey istihkâm bölüğünde görev yapan İsmail Hakkı Bey'i Rumca bildiğinden dolayı general ve yanındakileri teslim almakla görevlendirmiştir. İsmail Hakkı Bey teslim alma işlemini gerçekleştirmiş, karargâh merkezine doğru giderlerken yolda karşılaştıkları ve rütbesi yüksek bir subay esirleri onlardan almış ve kendi birliğine dâhil ederek götürmüştür (Okday, 1988, s.121; İnan, 2011, s.134).

İstiklal Harbi adlı esere göre 16. Tümen 2 Eylül akşamı Hamidiye Hanı'ndadır. Burası Gediz'in 9 kilometre güneyinde olup Gögem'e uzaktır. Dolayısıyla İsmail Hakkı Bey'in esir aldığı Trikopis değildir, başka komutanlardır. Olayın heyecanı ile Trikopis'i esir aldıklarını zannetmişlerdir (TİH, 1995, s.87).

Öte yandan 16 Tümen'de görev yapan Celal Bey'in de Yunan subaylarını esir aldığı görülmektedir. Bu tümen 31 Ağustos/1 Eylül 1922 gecesini Saraycık'ta geçirmiştir. Tümen, 1 Eylül günü çok sayıda Yunan piyadesinin Belova yolu üzerinde olduğunu öğrenmiştir.

Bu arada 31 Ağustos günü Oysu'da Yunanlılardan ele geçen tam donatımlı bir sahra bataryasını korumak ve tümene getirmek üzere tümen İstihkâm Bölüğü Oysu'ya gönderilmiştir. Bu bölük yolda rastladığı Yunan erlerini de toplayarak Oysu'ya gelmiştir. Burada iken, saat 11.30'da, Murat Dağı tepeler hattı ile Kızıldağ deresi arasındaki ormanlık alanda saklanan Yunan kuvvetleri olduğu hakkında köylülerden istihbarat almıştır. Bu istihbarat üzerine Bölük Komutanı Üsteğmen Celâl, beraberinde götürdüğü üç mangayla bunları teslim almak için harekete geçmiştir. Oysu Köyü güneyindeki Büyütmen Deresi'nde sıkıştırdığı 4.Yunan Tümeni Komutanı General Dymaros (Dimaros), ve 12. Tümen Komutanı Albay Kalyiptus'la 60 subay, binden fazla er ve üç dağ topunu teslim alarak Oysu Köyü'ne getirmiştir. Esirler 4, 5 ve 12. Tümenlerdendi. Olaydan haberdar olan 16.Tümen Komutanı, esir Yunan komutanlarını yanına getirmek üzere kurmay subayını Oysu'ya göndermiştir. Bu subay yola çıkmışsa da 3. Kafkas Tümeni'nin 11. Alay Komutanı Yarbay Rahmi, muhafızların elinden esirleri aldığı için eli boş dönmek mecburiyetinde kalmıştır (TİH, 1995, s.46).

Trikopis'i esir aldığını iddia edenlerden birisi de Ahmet Çavuştur. Ahmet Çavuş birliği hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. O'nun anlatımına göre keşif için üç kişi Elmadağı'na tırmanmışlardır. Ahmet Çavuş'un yanında saatli, tetikli ve fitilli olmak üzere toplam 11 bomba bulunmaktadır. Karanlıkta tepenin boyun noktasına geldikleri zaman 5 – 10 Yunan subayının oturduklarını görmüştür. Derhal bombalardan birisini eline alarak "*davranmayın, teslim olun*" diye haykırmıştır. Bunun üzerine Yunan asker ve subayları ellerini kaldırmışlardır. Bu arada diğer arkadaşları da Ahmet Çavuş'un yanına gelmiştir. Ahmet Çavuş önünde duran Yunan subayının atını yularından yakalayarak çekmiştir.

Yunan subayları Ahmet Çavuş'a ne kadar kuvvetiniz var diye sormuşlardır. O, üç ordu ile etraflarını kuşattıklarını, teslim olmazlarsa ateş edecekleri cevabını vermiştir. Hangi kıtaya kumanda ettiğini sormuşlar o da alay komutanı olduğunu söylemiştir. Rütbesini sorduklarında "*başçavuş*" olduğunu söylemiştir. İlaveten Türk ordusunda onbaşidan Tümen kumandanı bulunduğunu belirtmiştir. Türkler esir aldıkları Yunan askerlerine peksimet, Yunanlılar da Türklere sigara ikram etmişlerdir. Bir süre sonra Yarbay Hüseyin Hüsnü Beyle tabur kumandanı Fuat Bey yanlarına gelmiştir.

Hüseyin Hüsnü Bey, esir subaylar içerisinde birisini, eliyle işaret ederek Ahmet Çavuş'a bu subayın kim olduğunu bilip bilmediğini sormuştur. O, da "*Ne bileyim. Elin düşmanı. Babamın oğlu değil ya*" cevabını vermiştir. Bu sırada Tabur Komutanı Fuat Bey'in gözleri fal taşı gibi açılmış "*Trikopis, Trikopis, Yunan Başkumandan*" diye haykırmıştır.

Yine onun ifadesine göre Trikopis'i Uşak'a kadar getirmişlerdir. Orada kendisine bir istiklâl madalyası yazılmıştır. Trikopis'in elbiselerini de Ahmet Çavuş'a hediye etmişlerdir. O, geçen seneye kadar bu kıyafetleri giydiği, artık eskidiği için evde muhafaza ettiği şeklinde bir açıklama da yapmıştır (30 Ağustos Hatıraları (1955, s.58-59).

Oysa Trikopis anılarında 5. Kafkas Tümeni Komutanı Halit Bey'in yanına götürüldüğünü belirtmektedir. Ahmet Çavuş Trikopis'i doğrudan Uşak'a getirdiğinden bahsetmektedir. Bu durumda onun esir aldığını ifade ettiği Yunanlı komutanın Trikopis olmadığı açıktır. Buna rağmen Türkiye'de Ahmet Çavuşu konu alan bir de film çekilmiştir. Bu film 1972 yapımıdır. Senaristliğini ve yönetmenliğini Semih Evin'in yaptığı filmde başrolü Aytekin Akkaya oynamıştır (Ahmet Çavuş 1972 Filmi, 2022).

14. Süvari Tümeni'nde subay olarak görev yapan Abdurrahman Özgen de Trikopis'i kendilerinin esir aldığını iddia etmiştir. Özgen 14. Süvari Tümeni'ne bağlı 54. Süvari Alayı'nın 1. Bölük komutanı idi (Özgen, ty, s.71). O, 31 Ağustos 1922 günü Murat dağlarının arasına dağılıp Uşak'a doğru kaçmaya çalışan Trikopis'i ele geçirildiklerini söylemiştir. O'nun anlatımına göre 14. Tümen Yelova gediğine yaptığı şiddetli hücumla düşmanı bozguna uğratmıştır. Tümen takip harekâtına devam etmiş, Yunan kuvvetleri Gediz vadisi yakınlarında küçük bir vadinin içerisinde sıkışıp kalmışlardır. Bu sırada tümen kumandanı da Özgen'in yanında bulunuyordu. Vadinin içindeki kalabalığın bir düşman karargâhı olduğu değerlendirmesi yapılmıştır.

Bununla birlikte Süvari Tümeni taarruza devam etmiştir. Bu arada iki Yunan atlısı ellerinde beyaz teslim bayrağıyla gelmişlerdir. Bunun üzerine Tümen kumandanı ateşkes emri vermiştir. Gelen iki Yunan subayı ellerinde Türkçe yazılı bir kâğıdı Tümen Kumandanına taktim etmişlerdir. Tümen Kumandanı bu yazıları okuduğu sırada şaşkınlık emareleri göstermiştir. Erkânı Harp Yüzbaşısı Tahsin Bey bunların kim olduğunu sorusunu yöneltince Tümen kumandanı "*General Trikopis ve erkânı*" cevabını vermiştir. 54. Alay Komutanı Yüzbaşı Tahsin Bey Tümen komutanına "*Paşam burası Avam kamarası değil. Protokol filan anlamayız. Hemen teslim olsunlar. Yoksa üzerlerine ateş açacağız*" deyince, Yunan subayları Türkçe konuşmaya başlamışlardır. Amaçlarının protokol imzalatmak olduğu anlaşmıştır.

Ardından tümen kumandanı Abdurrahman Özgen'e dönerek bölüğüyle derhal Yunan kuvvetlerini kuşatması emrini verdi. Diğer bölüklerin de teslim alma işlemini gerçekleştirmesini istedi. Bu operasyon ile 700-800 civarında Yunan askeri ele geçirildi. Esirler arasında General Trikopis, General Diyenis ve 1 Albay da bulunuyordu. Süvari takip harekâtına devam edeceğinden dolayı bilahare esirler Başkumandanlığa sevk edilmek üzere piyadelere teslim edilmiştir (Özgen, ty, s.111).

Bu tartışmaya Orkun dergisinde 1962 yılında yayınlanan bir yazısı ile Fethi Tevetoğlu da katılmıştır. Tevetoğlu "Milli Tarih ve Trikopis'i esir eden Dadaylı Halid Beg" başlıklı yazısında Trikopis'i esir alanın 5. Kafkas Tümeni Kumandanı Halit Bey olduğunu belirtmiştir (Tevetoğlu, 1962, s.4.). 1965 yılında Türk Yurdu dergisinde yer alan yazıda da Trikopis'i Dadaylı Halit Bey'in esir aldığı belirtilmiştir (Kantar, 1966, s.33-36).

Tahsin Ünal, 1972 yılında Türk Kültürü Dergisi'nde Ali Rıza Bey'in günlük hatıralarından hareketle Trikopis'i esir alanın Ali Rıza Bey olduğunu iddia etmiştir (Ünal, 1972, s.30-39). Eski Muharipler Derneği Afyon İl Başkanı Ömer Altınay, Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı'na müracaat ederek Trikopis'i esir edenin kim olduğunu öğrenmek istemiştir. Harp Tarihi Dairesi'nin 32.141 sayılı cevabi yazısına göre Trikopis ve maiyetini ilk teslim alan 69. Alay 1. Tabur Komutanı Yüzbaşı Nihat Bey'dir. İlk teslim edilen Tümen Kumandanı ise Dadaylı Halit Bey'dir. Yazıda Yüzbaşı Nihat'ın komuta ettiği taburun o sırada 5. Kafkas Tümeni emrinde bulunduğu da bildirilmiştir.

16. Tümen İstihkâm Bölük Komutanı Üsteğmen Celal (Sorguç)'un Trikopis'i teslim alması olayında bir isim yanlışlığı olduğu belirtilmiştir. 1 Eylül 1922 günü Oysu Köyü'nde

Yunan 4. Tümeni Komutanı General Dimaras, 12. Tümen Komutanı Albay Kalyopulus ile 50 subay ve 1.000 kadar erin bu tümen tarafından esir alındığı, olayın ilk heyecanı ile başlangıçta yanlılıkla esir edilen generalin Trikopis zannedildiği ifade edilmiştir (Trikopis'i Kim Esir Aldı, 1966, s.216-217).

Bu tartışmalara Trikopis'i ilk esir alan 69. Tümen'in bağlı olduğu 23. Tümen Kurmay Başkanı Fahri Belen de katılmıştır. Belen 30 Ağustos 1962 tarihinde Milliyet gazetesinde yayınlanan yazısında Trikopis'i 5. Tümen'in esir aldığını ifade etmiştir. Trikopis'i ve ilk kafileyi 23. Tümen'in gönderdiği 69. Alayın esir aldığını, daha sonra 5. Tümen'in işe el koyarak teslim muamelesini tamamladığını yazmıştır. Belen, *"Bizim gönderdiğimiz alay 5. Tümen emrine girdikten sonra da sevk ve idaresinin mesuliyet ve şerefi o tümene aittir"* demiştir (Belen, 1962, s.5).

3. Esaretin İlk Saatleri

Trikopis ve beraberindekiler 2 Eylül Cumartesi gecesini saat 23.30'da 5. Kafkas Tümeni karargâhına getirilmişler ve Tümen Kumandanı Albay Halit Bey'e teslim edilmişlerdir. 5. Kafkas Tümeni Karargâhı Göğem Köyü kuzeyindeki Çakmaklıtepe'de (Bölmelitepe) bulunuyordu. Trikopis kendisi dışında General Diennis, General Dimaras ve 96 yüksek rütbeli subayın 5. Kafkas Tümeni 9. Alay Kumandanı Yarbey Ali Rıza Bey tarafından Albay Halit Bey'e teslim edildiklerini ifade etmiştir (Parlak, 1983, s. 238, 275).

General Trikopis Halit Bey'in çadırlı karargâhına getirildiği zaman 5. Kafkas Fırkası Kumandanı son emirlerini veriyordu. Emir verme işini tamamladıktan sonra Trikopis'e *"hoş geldiniz"* dedi (Yunan Başkomutanı, 1964, s.515). Trikopis anılarında *"Teslim olduğumuz mevkiin haritadaki yerini, esaretimizin ilk gecesini nazik misafirperverliğinde geçirdiğimiz Beşinci Kafkas Tümeni Kumandanı Albay Halid Bey'den öğrendik"* demiştir (Parlak, 1983, s.275).

Bu arada esirlere ikramda bulunulması için Göğem Köyü'ne erzak temin etmek üzere gönderilen mekkari boş döndü. Köylüler Halit Bey için canlarını bile vermeye hazır olduklarını, ancak birkaç saat evveline kadar kendilerine zulüm eden, evlerini barklarını köylerini yakan Yunan subaylarına hiçbir yiyecek, hatta bir dilim ekmek veremeyeceklerini söylediler. Bunun üzerine Halit Bey misafirlerine karargâhta bulunan çay, zeytin ve ekmekten ikram etmek zorunda kaldı (Kantar, 1965, s.35).

Diğer taraftan 5. Kafkas Tümeni Komutanı Halit Bey, Trikopis ve beraberindekilerin karargâhına getirildiği bilgisini derhal bağlı bulunduğu 4. Kolordu Kumandanlığına bildirildi. Buradan da durum Uşak'a Başkumandanlık Karargâhına iletildi (Parlak, 1983, s.262).

Trikopis 2 Eylül'ü 3 Eylül'e bağlayan geceyi 5. Kolordu Karargâhının bulunduğu Çakmaklıtepe'de kendisi için hazırlanan bir çadırda geçirmiştir. Halit Bey, Trikopisle düzgün bir Fransızca ile konuşmuştur. Onu teselli ederek ikramlarda bulunmuş olup Türk misafirperverliği çerçevesinde davranmıştır (Parlak, 1983, s.275). Onlara kendi çadırında çay ve karavanasından yemek ikram etmiştir (Parlak, 1983, s.238).

Trikopis'i rencide etmemek için savaşa ve teslim olması meselesine değinmemeye gayret etmiştir. Trikopis, *"Bu misafirperverliği ve asaleti asla unutmam"* demiştir. Halit Bey'i yüzünde harbin izleri bulunan vakur ve ciddi bir Türk kumandanı şeklinde tasvir etmiştir (Parlak, 1983, s.275) Dadaylı Halit Bey sadece generallere değil diğer esir subay ve erlere de Türk misafirperverliği çerçevesinde davranmıştır. Yaralı ve hastaları Tümen sıhhiye bölümünde tedavi ettirmiş, ağır olanları köylerden toplattığı kağnılarla Uşak hastanesine göndermiştir (Parlak, 1983, s.239).

3 Eylül Pazar günü sabaha karşı şafak vakti Trikopis ve beraberindeki generaller ile albaylar Tümen süvari bölümünün eşliğinde Uşak'a doğru yola çıkarılmışlardır. Halit Bey, komutanları bizzat kendisi yolcu etmiştir. Uşak yolculuğu öncesi Trikopis'e bazı sorular

sormuştur. Bu soruları sorarken de esir generallerin haysiyetini zedelememeye gayret göstermiştir (Parlak, 1983, s.239,275)

Trikopis Uşak'a doğru yola çıkarken gördüğü manzarayı dehşet verici bulmuştur. Yanan köylere ve yol üzerinde henüz toplanamamış Türk ve Yunan ölülerine şahit olmuştur. Yunanlılar kadar olmamakla beraber Türk askerlerinin de cesedi ile karşılaştığını söylemiştir (Parlak, 1983, s.275). Trikopis bu manzaradan hareketle Uşak etrafından geriye çekilen Albay Dimitri Teotokis'in komutasındaki Müstakil Tümenle Türk öncüleri arasında kanlı çarpışmalar olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.

Diğer taraftan 5. Kafkas Tümeni Kumandanının emri doğrultusunda Trikopis ve beraberindekileri korumakla görevli Süvari Bölüğü subayları gerekli tedbirleri almışlar, meskûn yerlerde halkın kafiye yaklaşmasına izin verilmemiştir.

Bu arada Banaz'dan geçerken esirleri götüren kafiye ikram edilen evlerde pişmiş güzel kokulu çörekler ikram edilmiştir. Bu çörekleri bir tepsinin içinde getiren yaşlı Türk kadınına genç bir subay esir Yunan kumandanlarını işaret ederek "*Onlara da verelim mi*" diye sormuş, kadın "*Ne olsa misafirimiz...Elbette ikram edim*" demiştir (Parlak, 1983, s.275-276).

Kafile 3 Eylül günü öğleye doğru Uşak'a ulaşmıştır. Trikopis ve beraberindekiler önce 5. Kafkas tümeninin bağlı olduğu 4. Kolordu Kumandanı Kemalettin Sami Paşa'nın huzuruna çıkarıldılar. Kemalettin Sami Paşa'nın karargâhı tren istasyonundaki lojmanlardan birinde idi. 4. Kolordu Kumandanı Trikopis'e düzgün bir Fransızca ile Almanca mı yoksa Fransızca mı konuşmayı tercih edeceği sorusunu yöneltti. Trikopis Almanca konuşmak istediğini söyleyince sohbet Almanca gerçekleşti.

Ardından generaller 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın karargâhına götürüldü. Ordu Karargâhı da en iyi korunmuş semt olan demiryolu güzergâhındaki istasyon müdürlerine ayrılmış bir lojmanda idi. Üst katı ev olarak kullanılan binada iki oda arasındaki duvar kaldırılmış, salon haline getirilmişti. Nurettin Paşa'nın sakalları ve diğer askerlerden farklı olmayan mütevazı giyimi Trikopis'in dikkatini çekmiştir. O, Nurettin Paşa'nın şimdiye kadar gördüğü Türk komutanların en yaşlısı olduğunu düşünmüştür. Nurettin Paşa da Kemalettin Sami Paşa gibi Trikopis'e Fransızca mı, Almanca mı konuşmak istediğini sormuştur. Onunla da Almanca konuşmuştur (Parlak, 1983, s.276).

Trikopis ve generaller Başkumandanlık karargâhına götürülmek üzere yola çıkarılmışlardır. Bu sırada Uşak sokakları kalabalık ve dükkânlar açıktı. Halk esir Yunan kumandanlarından haberdardı. İnsanlar kafilenin geçeceği yollarda iki sıra halinde sıralanmıştı. Kalabalık herhangi bir protestoda bulunmaksızın esir kafilesinin geçişini izledi. Trikopis ve beraberindeki esir Yunan komutanlar bakışları önde olduğu halde halkın önünden geçtiler.

Esirler Başkumandanlık ve Batı Cephesi Kumandanlığı karargâhlarının bulunduğu binaya getirildi. Bu bina 2 katlı olup Kaftancızade ailesine aitti (Atatürk ve Etnoğrafya Müzesi, 2022). Evin içi Yunan bayrağının renkleri olan mavi ve beyaz renklerle boyanmıştı (Gündüz, 1973, s.182). Trikopis bu binaya General Diennis ve General Dimaras ile birlikte getirildiklerini ifade eder⁷. Ancak Türk kaynakları sadece Trikopis ve Diennis'den bahsetmektedirler.

Esir generaller binaya getirildiklerinde önce Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz'e takdim edilmişlerdir. Asım Paşa gelenleri ayakta karşılamıştır. Trikopis'in ifadesine göre Asım Bey, uzun boylu, nafiz bakışlı, seferi kıyafetli ve Prusya lehçesi konuşan bir kişidir. Her haliyle Prusya sisteminin başarılı bir takipçisi olduğu izlenimini vermektedir. Asım Paşa adeta azarlar gibi konuşarak Trikopis'e "*Siz benden sonra Almanya'da erkânı harp ihtisası*

⁷ Trikopis anılarında bu binanın bahçe içerisinde diğer binalardan daha büyük ve 4 katlı olduğunu yazmaktadır. Oysa bina iki katlıdır. Geçen zaman içerisinde karıştırmış olmalıdır. Parlak, 1983, s.276.

yaptınız. Anadolu'da tatbik ettiğiniz zulüm ve haksızlıkları orada mı öğrenmişsiniz. Yoksa memleketinizde mi?" sorusunu yöneltti⁸.

Trikopis karşısına çıktığı Türk komutanlardan ilk defa menfi bir yaklaşım görüyordu, sapsarı kesilmişti (gündüz, 1973, s.182). Bu durumun savaşın kaçınılmaz sonuçlarından olduğuna değinmekle yetindi. Ardından Asım Gündüz kapıya doğru yönelerek "Sizleri başkumandanımız kabul edecek. Beni takip ediniz" dedi (Parlak, 1983, s.276).

Esir Başkumandan ve mahiyeti Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'dan önce Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın huzuruna çıkarılmıştır (Trikupis, 1967, s.103). İsmet Paşa bu hususa hatıralarında değinmiştir. O generallere iyi muamele etmiş, arkadaşa davranmıştır. Muharebenin safhaları hakkında konuşmuşlardır. General Trikopis ve Diennis'in dudaklarının şişmiş olması İsmet Paşa'nın dikkatini çekmiştir. Hatta onlar bu sebeple kendilerine ikram edilen çayı içmekte zorlanmışlardır. Batı Cephesi Komutanı ardından Yunan generallerini Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarmıştır (İnönü, 1985, s.292)

İsmet Paşa Trikopis'e Büyük Taarruzun ilk günü Yunan topçularının niçin ateşi çabuk kestiklerini sormuştur. Trikopis, Yunan bataryalarının tarassut noktalarının çok ileriye konulmuş olduğunu, Türk topçusunun buraları tahrip etmesi nedeni ile ilk saatten sonra toplarını kullanamadıkları, ateş edemez hale geldikleri cevabını vermiştir.

Trikopis, topçu gözetleme yerlerinin Türk topçusu tarafından imha edildiğini, buralardaki subay ve erlerin bir kısmının öldüğünü, telefon kablolarının koptuğunu, bu yüzden Yunan topçusunun ateş edemez hale geldiğini söylemiştir. İsmet Paşa, topçu tarassut mevkilerinin çok uzakta bulunmasının askerlik ilmi noktasından faydalarının ve zararlarını tartışılan bir konu olduğunu, Yunan ordusunun Büyük taarruz sırasında topçu gözetleme noktalarını uzakta tutmanın zararını gördüğünü belirtmiştir.

İsmet Paşa, Yunan ordusunun niçin Akşehir istikametinde taarruza geçirilmediği sorusunu da yöneltti. Trikopis Türk süvarisi Yunan ordusunun arkasına düştüğü için telaşa kapıldıkları cevabını verdi. İsmet Paşa, Trikopis'e muharebe sırasında diğer Yunan kuvvetlerinden yardım alıp alamadığını sordu. Trikopis, İşe yarar bir takviye kuvveti almadığını, yardıma gelen Yunan kuvvetlerinin geç kaldığını, az sayıda ve parça parça geldiklerini söyledi.

İsmet Paşa niçin böyle ağır bir yenilgi aldıklarını sorunca Trikopis, İhtiyat Kolordusu Komutanı General Diennis'i suçlayarak "Buna sorun, arkadaşım bana yardım etmedi" dedi. Bunun üzerine İsmet Paşa Diennis'e niçin yardım etmediği sorusunu yöneltti. Diennis, kendisinin de aynı şiddetle taarruza uğradığını, evvela kendi vaziyetini kurtarmaya çalıştığını, aldığı emir gereğince kendi mevzilerini savunma zorunluluğunun olduğunu, nitekim karşı taarruz ile kaybettiği mevzileri geri aldığını ve Türk taarruzunu püskürttüğünü söyledi (İnönü, 1985, s.293-294).

İsmet Paşa'nın ifadesine göre Diennis'in iki gün boyunca mücadele ederek geri atmayı başardığı kuvvet Salih Paşa komutasındaki bir tümen idi. Bu sırada Trikopis söze karışarak "Hakiki taarruz benim cephemde oluyor. Yardıma ihtiyacım var. Gel dedim, gelmedi" diye şikâyetle bulunmuştur.

İsmet Paşa ardından Trikopis'e niçin Eskişehir'e çekilmediği sorusunu yöneltti. O, Başkumandan Hacı Anesti'nin İzmir'e doğru çekilmek ve İzmir istikametini kapamak emrini yerine getirdiği cevabını verdi. İsmet Paşa "muharebe meydanındayız nasıl böyle yaparsınız" diyerek Trikopis'i eleştirmiştir. Trikopis, Başkomutan Hacı Anesti'den kesin emir aldığını,

⁸ Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz anılarında Yunan ordusunun köy ve kasabaları yakması nedeniyle asabi olduğunu bu sebeple Trikopis'e "Sizleri muntazam askerlik ve insanlık kaideleri içinde harp eden bir nizam ordusunu n subayları diye mi, yoksa ahlak ve kanun dışı kanlı bir çetenin ferdleri olarak mı karşılamak lazım? Bunda tereddüt içindeyim" dediği dile getirilmiştir. Gündüz, 1973, s. s.181.

emre itaatsizlik yapamayacağı cevabını vermiştir (İnönü, 1985, s.294; Selek, 2020, s.1042-1044).

4. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın Huzuruna Çıkarılması

Başkumandan Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile birlikte 2 Eylül'de Uşak'taki karargâha geldi. Bu bina geçmişte Yunan bayraklarıyla donatılarak Kral Konstantin için de hazırlanmıştı. Ruşen Eşref Ünaydın "Atatürk'ü Özleyiş" adlı eserinde işgal zamanı Kral Konstantin de o konakta oturduğunu yazar (Ünaydın, 2001, s.127).

General Trikopis, General Diennis ve General Dimaras ile Uşakta Başkumandanlık Karargâhında Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarıldıklarını yazmıştır (Parlak, 1983, s.277). Türk kaynakları sadece Trikopis ve Diennis'den bahsederlerse de Trikopis üç generalin birlikte olduklarını ifade etmiştir. Bu durumda General Dimaras'ın da Başkumandanın huzuruna çıkarılıp çıkarılmadığı problemi ortaya çıkmaktadır. Esir edilen generallerden birisinin istisna tutulması akla yatkın gelmemektedir. Belki General Dimaras'ın hasta olması veya başka olağan dışı bir sebeple Başkumandanın huzuruna çıkarılmaması söz konusu olabilirse de buna dair de kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur.

Türk kaynaklarında Trikopis ve 2. Kolordu Kumandanı Diennis'in Nurettin Paşa ve Kemalettin Sami Paşa'nın arasında oldukları halde salona girdikleri yazılmıştır (Parlak, 1983, s.263). Bu seremonide doğal olarak dikkatler iki başkumandanın üzerinde toplanmıştır.

Salih Bozok da bu tarihi olaya şahit olmuştur. O, Trikopis'in Diennis adında bir kolordu komutanı ile beraber Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarıldığını, iyi Rumca bilen Faruk adında bir erkânıharp zabitanın tercümanlık yaptığını söylemiştir (Bozok, 2001, s.85-86).

Ruşen Eşref Ünaydın'ın ifadesine göre esir generaller Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna getirildiğinde onlar da o salonda bulunuyorlardı. Ruşen Eşref (Ünaydın), Halide Edip (Adıvar), Salih (Bozok), Mahmut (Soydan), Memduh, Muzaffer (Kılıç), Kurmay Yüzbaşı Şahap (Gürler) (Baş, 2019, s. 839-860), Cevdet Kerim ve hatırlayamadığı bazı kişiler yan sofaya sıkışmış kalmışlar, dışarı çıkamıyorlardı. İki başkumandanın karşılaştıkları bu tarihi ana onlar da şahitlik etmişlerdir. Esir generallerin sırtları onlara dönüktü. Başlarını merakla sarkıtıp salonda yaşananları izlemeye çalışıyorlardı (Parlak, 1983, s.265-266; Ünaydın,2001, s.127-128).

Bu karşılaşmaya şahit olan Halide Edip, Türk ve Yunan komutanların karakter tahlilini yapmıştır. O'nun gözlemlerine göre Türk komutanların üniformaları er üniformaları kadar sadedir. Buna karşılık Yunanlılar sırmalı üniformalar giymişlerdi. Türk komutanların sakini, Yunan komutanları asabi idiler. Fevzi Paşa Buda heykeli gibi ve hareketsiz duruyordu. İsmet Paşa öfkeli olmakla beraber bunu belli etmemeye çalışıyordu (Adıvar, ty, s.276).

Trikopis ise ilk defa Mustafa Kemal Paşa'yı üçüncü katta boydan boya kapalı balkonu olan büyük bir salonda gördüğünü ifade eder. Oysa bu bina sadece iki katlıdır. O'nun ilk izlenimi Mustafa Kemal Paşa'nın resimlerine nazaran yüzünün güneşten esmerleşmiş olduğudur (Parlak, 1983, s.277).

Esir generaller salona getirildiklerinde Fevzi ve İsmet Paşa'nın ortasında oturan Mustafa Kemal Paşa'yı askerce selamlamışlardır (Parlak, 1983, s.263). Trikopis'in anlatımına göre Mustafa Kemal Paşa, ilk anda odaya giren misafirlere hiç tepki vermeyerek görmezden gelmiştir. Kısa bir süre pencerenin yanına konulmuş büyük masanın üzerindeki haritayı incelemeye devam etmiştir. Sonra dudaklarında adeta bir tebessüm belirlediği halde başını kaldırarak gözlerini gelenlerin üzerinde dolaştırmıştır (Parlak, 1983, s.276). Ardından yerinden kalkarak sırayla generallerin elini sıkıştırıp ve oturacakları koltukları işaret etmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu sahnenin hâkim karakteri sıfatıyla galip bir pehlivan gibi Trikopis'in elini alalede bir el sıkışı müddetinden daha uzun tutmuştur. "Oturun general yorulmuş olacaksınız" demiştir. Bu arada Trikopis ve Diennis salona girdiğinde Fevzi Paşa ile İsmet Paşa eğilmişler,

fakat ellerini vermemişlerdir (Parlak, 1983, s.264). Halide Edib'in ifadesiyle esir generaller düşünceli ve ürkek bir tavırla koltuklara oturmuşlar ve başlarını önlerine eğmişlerdir (Parlak, 1983, s.263). Türk kaynakları Trikopis'in üzüntüden ve yorgunluktan dolayı bitkin ve benzinin solgun olduğunu da belirtirler (Ünaydın, 2001, s.128).

General Trikopis ise oturdukları koltukların rahat ve üzeri işlemeli olduğunu yazar. O, Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde mareşal ambleminden başka başkumandanlık mevki ve rütbesini anlatan hiçbir işaret olmadığını söyleyerek "*Her hali ile kibar, nazik, asil ve zarifti*" değerlendirmesinde bulunmuştur

Mustafa Kemal Paşa, Trikopis'e düzgün ve anlaşılır bir Fransızca ve cana yakın bir ses tonu ile ilk önce rahat edip etmediklerini sormuştur. Ardından ayaktaki yaverine sigara ikram etmesi için işaret vermiştir. Yaver sigara tabakasını misafirlere uzatarak sigara ihtiyaçlarını karşılamalarını temin etmiş, ardından Yunanca çay mı, kahve mi arzu ettiklerini sormuştur (Parlak, 1983, s.277). Komutanlar ikram edilen sigaraları ve getirilen kahveleri biri zafer sahibi, öteki esir ordu başkumandanı değil de nezaket ziyareti yapan iki asker havası içerisinde içmişlerdir (Parlak, 1983, s.264, 277).

İlk olarak Mustafa Kemal Paşa Trikopis'e Yunan Başkomutanı Hacı Anesti'nin kısa süre önce cepheyi denetleyip İzmir'e döndükten sonra gazetecilere verdiği demeçte dile getirdiği "*Mustafa Kemal mi? Fakat ben bu adda bir komutan tanımıyorum. Cephede hiçbir yerde rastlamıyorum*" sözüne hatırlatarak "*Bir haftadır savaş meydanındayım. Başkomutanınızı göremedim, nerededir?*" sorusunu yöneltti (Parlak, 1983, s.263).

Trikopis bu sözleri başı öne eğik vaziyette dinledi. Ardından kendisini 1. Kolordu kumandanı olarak tanıtan Trikopis'e (Vakit, 7 Eylül 1922, s. 2). seslenerek "*Atina sizi Hacı Anesti'nin yerine Yunan Ordusunun başkumandanlığına atadı. Haberleşmeniz kesildiği için emir bizim elimize geçti. Alın*" dedi (Parlak, 1983, s.263). Bu hususta Trikopis'e gönderilen yazılı emir süvarilerimiz tarafından esir edilen kuryenin üzerinden çıkmıştı (Gündüz, 1973, s. 115,161). General Trikopis de bu hususta benzer ifadeler kullanmıştır. Kralın emri ile Küçük Asya Yunan Orduları Başkumandanlığına getirildiğini rütbesini bir derece yükseltilecek Korgeneral olduğunu burada öğrendiğini yazmıştır (Parlak, 1983, s.277). Konuşma sırasında Trikopis Mustafa Kemal Paşa'nın gençliğine işaret ederek "*Ben sizin bu kadar genç olduğunuzu bilmiyordum general*" demiştir⁹.

Bir ara Mustafa Kemal Paşa, Trikopis'i ve 2. Kolordu Komutanı General Diennis'i masası üzerine serilmiş Yunan kuvvetlerini mavi, Türk kuvvetlerini kırmızı olarak işaretlemiş Kipert paftası önüne davet etti. Haritaya bakmalarını istedi. Trikopis haritaya baktığında Yunan kuvvetlerinin yerlerinin doğru olarak tespit edilmiş olduğunu gördü. Sadece Yunan Müstakil Tümeni'nin yeri yanlış gösterilmişti. Bu hatayı düzeltmeden birliklerin yerlerinin doğruluğunu tasdik etti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın dudaklarında bir tebessüm belirdi. Bir şey söylemeden sakın bir tavırla generalleri koltuklarına gönderdi

Halide Edip'in ifadesiyle General Trikopis dertlerini bir profesyonele döken amatör gibi konuşuyordu. Yunan ordusunun kötü durumunu, Hacı Anesti'nin kusurlarını, durumunu anlamadan ordusuna verdiği emirlerden şikâyet ediyordu (Adivar, ty, s. 277).

Bundan sonra Trikopis ve Mustafa Kemal arasında savaşın kritiğine yönelik konuşmalar yapıldı. Mustafa Kemal Paşa Büyük taarruzu kastederek "*Pek mi habersiz oldu? Böyle bir şeyin geleceğini anlamadınız mı?*" diye sordu. Trikopis taarruz hazırlıklarının çok iyi gizlenmiş olduğunu, saldırı anına kadar fark edemediklerini itiraf etti (Parlak, 1983, s.265). Türk taarruzunun kendileri için tarih ve çap olarak büyük bir sürpriz olduğunu söyledi (Parlak, 1983,

⁹ Yine konuşmanın bir yerinde Trikopis Mustafa Kemal'in bir fotoğrafını Kavala'da İsmail Hakkı Bey'in evinde gördüğünü orada çok daha genç görüldüğünü söyledi. Aslında bu sıkıntılı sürecin onu da fiziken yıpratmış olduğuna işaret etmek istedi. Mustafa Kemal, "Eh ne yapmalı. O zamandan beri bizi biraz çalıştırdılar" cevabını verdi. Ünaydın, 2001, s.132.

s.2657).. General Trikopis Çobanlar üzerinden karşı taarruza geçmeyi düşündüğünü söyleyince Mustafa Kemal de ona nasıl mukabele edeceğini anlattı (Adıvar, ty, s. 277).

General Trikopis bir ucu Afyonkarahisar'da, öbür ucu Kütahya'da olan Türk ilerleyişini anide kesinleşerek süratle daraldığını, etraflarını git gide üçgen şeklinde kapadığını, nihayet üçgen darala darala kendilerini bir dağın eteğine doğru sürüklenmiş bulduklarını, bu yamaca dayanmak zorunda kaldıklarını söyledi. 30 Ağustos gününü kastederek o zamana kadar topları kullanırken öğleden sonra artık kullanamaz hale geldiklerini, tüfeklerle muharebeye devam ettiklerini söyledi. Nihayet tüfeklerin bile kullanılmadığı, süngü savaşının başladığı bir zamana geldiklerini, çevrelerinin süngü ile çevrildiğini, atını bile bulamadığını, ardından ormanlık alana girdiklerini söyledi. Trikopis Kızıltaş deresi istikametine yönelip savaş meydanından kaçışını böylece anlatmış oldu.

Bundan sonra Trikopis, Mustafa Kemal Paşa'ya bu savaşı nereden yönettiğini sordu. Başkumandan "*İşte tam o süngülerin parladığını söylediğin yerde, askerlerin yanında idim*" cevabını verdi.

Bu cevabı işiten Trikopis hayretten ve saygıdan ayağa kalkıp selamlayacak gibi yarı belinden yukarı doğru davranarak "*İşte harp böyle kazanılır. Yoksa 550 kilometre uzakta, durum gözle görülüp hükmü verilmeksizin bir harita üzerinde pergelle ölçülerek yattan idare edilmez... Edilir ama netice böyle olur*" dedi. Bütün bu konuşma sırasında General Diennis sadece önüne bakıyor ve sadece susuyordu (Ünaydın, 2001, s.129-132).

Yunan kuvvetlerinin muhabere kanalları Türk süvarisi tarafından kesildiği için birbirlerinden haberleri yoktu. Bunun dışında Yunan ordusundaki Venizilist ve Konstantinistler birbirleriyle mücadele halinde idi. Trikopis yenilginin Hacı Anestiyle Venizelistlerin, Kralcılarla Komünistlerin tutumlarından kaynaklandığını söyledi (Parlak, 1983, s.263). Bu sırada 2. Kolordu Komutanı Diennis, Trikopis'e karşı çıkmış ve tartışmaya başlamışlardı. Bu tartışma Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere orada bulunan bütün Türk komutanların şaşkınlığına yol açmıştır. Onların durumunu bir süre izleyen Mustafa Kemal Paşa işin iyice çığırından çıktığını görünce ikaz etmiş ve tartışmayı sonlandırmıştır (Adıvar, ty, s.277).

Salih Bozok'un ifadesine göre Trikopis ile General Diennis arasındaki tartışmanın Mustafa Kemal Paşa'nın Trikopis'e Afyon muharebesi sırasında niçin ihtiyat kuvvetlerini kullanmadıkları yönündeki sorusu üzerine başlamıştır. Trikopis Diennis'i göstererek emrini dinlemediğini belirtmiştir. Diennis ise Başkumandan Hacı Anesti'den emir beklediğini söylemiştir

Trikopis neden zamanında geri çekilmedikleri sorusuna da yeterli yolların bulunmamasını sebep olarak gösterdi. İki telsizleri olduğunu, bunlardan birisinin muharebeden önce bozularak İzmir'e onarım için gönderildiğini, diğerinin de Türk topçusu tarafından tahrip edildiğini ifade etti

Trikopis "*beni yaverlerim dahi bırakarak yanımdan kaçtılar. Ben intihar etmeliydim*" deyince Mustafa Kemal Paşa İsmet Paşa'ya hitaben "*Kumandanlar yorgundur. Kendilerinin istirahatlerini temin buyurunuz*" deyip ayağa kalktı. Bunun üzerine İsmet Paşa ile birlikte Yunan kumandanları da ayağa kalkarak Türk Başkumandanını başlarıyla selamladılar (Bozok, 2001, s.86).

Trikopis yeniden elini uzatınca, Mustafa Kemal Paşa teselli anlamında uzunca müddet elini tutarak dedi ki "*Harp bir talih oyunudur general. Bazen en mahiri de yenilir. Siz vazifenizi yaptınız. Mesuliyet talihten geliyor, müteessir olmayınız*" (Adıvar, ty, s.278). Salih Bozok'un anlatımına göre ise Mustafa Kemal Paşa Trikopis'e vazifesini yaptığına dair vicdanı rahat ise müsterih olmasını, tarihte en büyük kumandanların bile esir düştüklerini, Napolyon'u örnek gösterebileceğini söylemiştir (Bozok, 2001, s.86).

Ardından Trikopolis'e "Sizin için bir şey yapabilir miyim" diye sordu (Adivar, ty, s.277-278). Trikopolis İstanbul'da bulunan eşine kendisinin hayatta ve sağlıklı olduğu konusunda bilgi verilesini istemiştir (Bozok, 2001, s.86). Çünkü bir gün önce intihar ettiği haberi yayılmıştı. Hanımı kendisinin hayatta ve sağlıklı olduğunu öğrensin istiyordu (Parlak, 1983, s.263). Mustafa Kemal Paşa bu talebi derhal kabul etti. Trikopolis'in eşinin adresin öğrenilmesini ve bir gün sonra Hilal-i Ahmer vasıtasıyla bilgi verilesini emretti (Bozok, 2001, s.86).

Kaynaklarda bu görüşmede Fevzi Paşa ile Trikopolis arasında herhangi bir diyalogdan bahsedilmez. Trikopolis Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Fevzi Paşa'nın da Fransızcasının mükemmel olduğunu ifade etmiştir. Buna göre Fevzi Paşa'nın bu görüşme sırasında olmasa bile daha sonra Trikopolisle diyaloga geçmiş olması gerekir (Parlak, 1983, s.267).

Öte yandan Mustafa Kemal Paşa 3 Eylül 1922 tarihinde Ankara'ya gönderdiği telgrafta Trikopolis ile bazı Yunan Kumandanları ve askerlerinin esir edildiği bilgisini vermiştir. Onun ifadesine göre Dumlupınar muharebesinde mağlup edilmiş kılıç artıklarından 4.000 kişilik bir kitle başlarında 1. Kolordu Kumandanı Trikopolis ile Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Nehrenemis, 2. Kolordu Kumandanı General Diennis, Erkan-ı Harbiye Reisi Vasilokopulo, Kolordu Levazım Reisi Miralay Tirbetlis ve 13. Tümen Kumandanı Miralay Kapayalis olduğu halde 2 Eylül gecesi Uşak civarında teslim olmuşlardır. Bunların yanında değişik rütbede 300'ü aşkın subay da bulunmaktadır. Telgrafta Mustafa Kemal Paşa esirlerle görüştüğünü, kendilerini teselli ettiğini ve ailelerine sıhhat haberlerini bildirmelerine izin verildiğini de yazmıştır (CDABCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 4997, Yer No: 54.355..11; ATASE, İSH, Kutu:1789, Gömlek:34, Belge:34-1

Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafında belirttiği gibi esir generallerin aileleriyle temasa geçilmişti. Yunan komutanlarının sağlık durumları Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla ailelerine bildirilmişti (Vakit, 7 Eylül 1922, s. 2).

5. Trikopolis'in Kılıcı Meselesi

Çözülmesi gereken problemlerden birisi de General Trikopolis'in kılıcının Türklerin eline geçip geçmediği meselesidir. Trikopolis bir anlatımında ağaçların altında komutanlarla toplantı yaptığı sırada yaveri Ksiros'un hüngür hüngür ağlayarak yanlarına geldiğini ve heyecandan boğulur gibi bir sesle "General, kumandanım lütfen kılıcınızı veriniz. Hakikat meydanda Yunan ordu tarihinde hiçbir kumandanın kılıcı ile teslim olma ananesi yoktur. Onu ordu ve milletimizin kaybolmuş ümitleri gibi kıracağım" dediğini belirtir. O, bunun üzerine yaverine kılıcını verdiğini ve kırılmasını temin ettiğini söylemiştir (Parlak, 1983, s.273)

Trikopolis Hıfzı Topuz ile 1952 yılında yaptığı röportajda da benzer ifadeleri kullanarak kılıcını parçalattığı iddiasını tekrarlamıştır. O, bu röportajda atının vurulduğunu, başka bir ata binerek kaçmaya ve çemberi yarmaya teşebbüs ettiğini, nihayetinde de Türklere esir düştüğünü belirtmiştir. Trikopolis "Beni yakalayanlar hüviyetimi anlamakta güçlük çekmediler. Üzerimde bir revalvör vardı. Derhal bunu aldılar. Bizde süvarilerin kılıcı atların eğerine bağlıdır. Benim bindiğim ata da böyle bir kılıç bulunuyordu. Askerler bunu da benim kılıcım zannıyla müsadere ettiler" demiştir (30 Ağustos Hatıraları, 1955, s.55). Ancak, Türk kaynakları ile Trikopolis'in anlatımı arasında çelişki vardır. Türk kaynakları Trikopolis'in doğrudan teslim olduğundan bahsediyorlar. O'nun kaçma teşebbüsünde bulunduğu dair hiçbir anlatım mevcut değildir.

Bununla birlikte Türk basından anlaşıldığı kadarıyla General Trikopolis'in özel eşyaları da ele geçirilmiştir (Babalık, 10 Eylül 1922, s. 2). Trikopolis'in kılıcından başka Dumlupınar'da terk ettiği otomobil ve hayvanları da Türk ordusu tarafından ele geçirilmiştir (ATASE, İSH, Kutu: 1789, Gömlek: 30, Belge: 30-1; ATASE, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 126, Belge: 126-1.) Ankara'nın resmi yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye Trikopolis'in kılıcının Afyonkarahisar Muharebesi'nde elde edildiğini yazmıştır. Gazete haberine göre bu kılıç Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından harp hatırası olmak üzere Milli Müdafaa Vekili Kazım Paşa'ya hediye edilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 9 Eylül 1922, s.1).

Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp de benzer ifadeleri kullanmıştır. Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nden sonra korgeneralliğe yükseltildiğini, Mustafa Kemal Paşa'nın bu vesile ile bir telgraf göndererek kendisini tebrik ettiğini, ayrıca da Yunan Başkumandanı Trikopis'in kılıcını bir hatıra olmak üzere kendisine gönderdiğini yazmıştır. Özalp, bu kılıcı bilahare İstanbul'da bulunan askeri müzeye hediye ettiğini, kılıcın halen bu müzede bulunduğunu belirtmiştir (Özalp, 1988, s.234). Kazım Özalp'in bahsettiği kılıç İstanbul'daki askeri müzede Trikopis'den ele geçirilen diğer eşyalarla birlikte sergilenmektedir.

Diğer taraftan Atina'da yayınlanan "İ Vradini" –Akşam – gazetesinin 7 Mart 1932 tarihli nüshasında Venizelos'un Ankara'yı ziyaret ettiği bir sırada İstanbul'daki bir müzede Yunan Başkumandanı Trikopis'in kılıç ve kasketinin teşhir edilmesinin onur kırıcı olduğu vurgulanmıştır. Yunan Eski Muharıpleri adına gönderilen yazıda Trikopisten sitayişle bahsedilmiş, eğer Hacı Anesti yerine "O başkumandan olsaydı harp neticesi başka olacaktı" denilmiştir (CDABCA, Fon: 30-10-0-0, Kutu: 254, Gömlek: 713, Sıra:13, lef.2). Bir Türk kaynağında Halit Bey'in huzuruna getirildiklerinde Trikopis ve arkadaşlarının üzerinde kılıç mevcut olmadığı yatmadan önce Trikopis ve Diennis'in üzerindeki tabancaların alındığı ifade edilmiştir (Yunan başkomutanı, 1964, s.534).

Bununla birlikte bazı Türk kaynaklarında Trikopis'in kılıcını Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya teslim ettiği de kaydedilmiştir. Bunlardan bir tanesi Büyük Taarruz'da yedek subay olarak görev yapan 1900 doğumlu Necati Çeliksoy'dur (Çeliksoy, ty, s.233) O, yer belirtmemiştir. Top mermisinin kaldırdığı toprakların altından çıktığı sırada bulunduğu yere içinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın bulunduğu bir cipin geldiğini, bu sırada bir cipin daha görüldüğünü içinden Trikopis'le beraber üç kişinin indiğini belirtmiştir. Trikopis'in Başkumandanın önüne gelince belindeki kılıcını kemeriyle birlikte çıkardığını ve eğilerek Başkumandana teslim ettiğini ifade etmiştir (Çeliksoy, ty, s.235). Bu anlatımın Trikopis ile alakalı olmadığı açıktır. Zira Mustafa Kemal Paşa'nın Trikopis ile ilk karşılaşması Uşak'ta Kaftancızade köşğinde olduğu kesindir.

Görüldüğü üzere kaynaklardaki ifadeler çelişmektedir. Trikopis ısrarla kılıcını kırdırıldığını iddia etmektedir. Bu ifadeleri ülkesinde savaş suçlusu sayılmasını engellemek amacıyla kullanması söz konusu olabilir. Buna karşılık Yunan Eski Muharıpleri adına "İ Vradini" gazetesine yapılan açıklamada Trikopis'in kılıcının İstanbul'daki askeri müzede sergilenmekte olduğu kabul edilmiştir.

Bütün bu bilgi ve belgeler değerlendirildiğinde General Trikopis'in kılıcının Türklerin eline geçip geçmediği şüphelidir. Trikopis'in anlatımları da problemlidir. Atının vurulduğunu, başka bir ata binerek kaçmaya ve çemberi yarmaya teşebbüs ettiğini, nihayetinde de Türklerle esir düştüğünü belirtmiştir. Atının vurulması olayı Dumlupınar'da mı Göğemde mi gerçekleştiği hususunda bir açıklık getirmemiştir. Türk kaynaklarının hiç birisinde Trikopis'in çatışma neticesinde ele geçirildiğinden bahsedilmemiştir. Yine olayın gerçekleştiği andaki şahitlerden hiç birisi Trikopis'in kılıcını teslim aldıkları ayrıntısına yer vermemiştir.

Bu durumda Trikopis'in anlattıkları doğru ise olay şöyle gerçekleşmiş olmalıdır. Trikopis teslim bayrağı çekmeden önce kılıcını yaverine kırdırtmıştır. Bilahare kaçmaya çalışmış, ancak atı vurulunca başka bir ata binerek kaçmaya çalışırken etrafı sarılmış ve esir düşmüştür. Bu at üzerindeki kılıç Trikopisin kılıcı zannedilerek teslim alınmıştır. Eğer böyle ise İstanbul'da askeri müzede sergilenen kılıcın Trikopis'in kılıcı olmama ihtimali çok yüksektir.

6. Esaret Hayatı

Esaret sonrası Trikopis ve diğer esir komutanların sağlık durumları hakkında Hilal-i Ahmer vasıtasıyla ailelerine bilgi verilmiştir (Vakit, 7 Eylül 1922, s. 2). Hilal-i Ahmer Cemiyeti 6 Eylül tarihinde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne çektiği telgrafta Türk ordusu tarafından esir edilen General Trikopis, Erkân-ı Harb Mîralâyı Nerenemis, İkinci Kolordu Kumandanı General

Diennis, Erkân-ı Harbiye Reîsi Vasilikopolis, Levazım Reîsi Mîralây Tirdidis, 13 üncü Fırka Kumandanı Mîralây Kaybalis'in sağlık durumlarının iyi olduğunun ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın misâfiri bulduklarının ailelerine bildirilmesini istenmiştir (Peyâm-ı Sabâh, 8 Eylül 1922, s. 1).

Hilal-i Ahmer'in telgrafına 9 Eylül tarihinde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nden cevap geldi. Bu telgrafta, Yunan Başkumandanı General Trikopis'in sağlığının yerinde olduğunun ailesine bildirildiği belirtilmiştir. Ailesinin de sağlık durumunun iyi olduğunun Trikopis'e iletilmesi istenmiştir (İkdâm, 10 Eylül 1922, s. 1).

Yunan Başkumandanı Trikopis'in esir edildiği haberi, Yunan basınında şok etkisi yarattı. Basın 6 Eylül sabahı itibarıyla ilk olarak haberi yalanlama yoluna gitti (Peyâm-ı Sabâh, 8 Eylül 1922, s. 1). Hatta sanki Trikopis görevdeymiş gibi cepheden raporlar geldiği iddialarına yer verdi. 6 Eylül tarihiyle Atina telsizinden "*Trikopis'in Raporu*" başlığıyla verilen haber bu mealdedir. Haberde Yunan gazetelerinin istihbaratına göre yeni Yunan Başkumandanı Trikopis'in Yunan ordusunun vaziyeti hakkında hükümetine bir rapor gönderdiği ifade ediliyordu (Hâkimiyet-i Milliye, 8 Eylül 1922, s. 1).

Bununla beraber 6 Eylül akşamı ve 7 Eylül tarihinde Trikopis'in esir olduğu itiraf edilmeye başlanmıştı (Peyâm-ı Sabâh, 8 Eylül 1922, s.1). Rumca gazeteler ise esir edilen General Trikopis'in yerine General Polymenekos'un tayin edildiğini bildiriyorlardı (Peyâm-ı Sabâh, 8 Eylül 1922, s.1; İkdâm, 8 Eylül 1922, s.1; Le Matin, 9 Eylül 1922, s. 1). *Açıksöz* gazetesinin Atina'dan aldığı iddia ettiği haberine göre yeni Yunan karargâhı Midilli'de kurulacaktı (*Açıksöz*, 11 Eylül 1922, s. 2). *İkdâm* gazetesi ise General Polymenekos hakkında kısa bir bilgi veriyordu. Gazeteye göre Başkumandan önceki sene Kütahya'yı işgal eden 3. Yunan Kolordusu Kumandanı idi. Polymenekos, Papulas'ın Başkumandanlıktan ayrılmasından sonra kendi talebiyle emekliye ayrılmıştı (İkdâm, 8 Eylül 1922, s. 1).

Öte yandan Uşaktan sevk edilen Trikopis Afyonkarahisar'a gönderildiğinde hükümet binasında tutulmuştur (Abi, 2020, s.86). Trikopis buradan trenle Ankara'ya gönderildi. 24 Eylül 1922 günü başkente ulaştı. Trikopis ve Yunanlı esir kabileleri ikinci vakti Türkiye Büyük Millet Meclisi önünden törenle geçtiler. Bu olaya şahit olan Damar Arıkoğlu "*ömrüm oldukça bunun zevkini unutamam*" demiştir. Meclisin balkonları hınca hınç mebuslarla dolmuştu. Yavaş yavaş ilerleyen esir kafilesi başta Trikopis olmak üzere hepsi başlarındaki şapkaları çıkarıp meclisi selamladılar (Arıkoğlu, 1961, s.296).

Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp anılarında Trikopis ile karşılaşmasına değinmiştir. Buna göre O, öncelikle Ankara'ya esir olarak getirilen Yunan Başkomutanını ve beraberindekileri halkın muhtemel saldırılarından korumak için, treni istasyon dışında durdurmuştur. Kafilenin şehir dışındaki yollardan Sarıkışla'ya sevk edilmesini temin etmiştir. İki gün sonra bizzat kendisi de Sarıkışla'ya gitmiş ve Trikopis'le görüşmüştür. Ona bir isteğinin olup olmadığını sormuştur. Trikopis bazı ricalarda bulunmuş, o da emir vereceğini söylemiştir. Bunun üzerine Trikopis, Özalp'e kim olduğunu sormuş, Milli Müdafaa Vekili olduğunu öğrenince toparlanarak bir asker gibi selam vermiş ve gösterdiği ilgiye teşekkür etmiştir Özalp, 1988, s.236).

General Trikopis bilahare Ankara'dan Kırşehir'e gönderildi. Bir müddet burada ikamet etmiştir. Beraberinde General Diennis, General Dimaras ve General Kladas da vardı. Trikopis orada aslen Larissalı olan ve Yunanca bilen bir Türk Albayının sıkı gözetimi altında tutulduklarını belirtmiştir (Trikupis, 1967, s.104).

Nikolaos Trikopis Kırşehir üsera garnizonunda 5122 numarada kayıtlıydı (Kızılay Arşivi, 1216/162). Kırşehir'de bulunan Trikopis'e Ziraat Bankası aracılığıyla 26 Kasım 1922 tarihinde para gönderilmiştir (Kızılay Arşivi, 1216/198). Bir belgede de Ankara'da bulunan Trikopis'e Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti tarafından giyecek olarak ceket ve fanila

gönderildiği, bu giysilerin Kızılay aracılığıyla teslim edildiği belirtilmiştir (Kızılay Arşivi, 1156/9).

Trikopis bilahare Kırşehir'den Kayseri'nin Talas bucağına nakledilmiş ve burada ikamet ettirmiştir. Trikopis esaret hayatı boyunca Türklerden misafirperverce bir yaklaşım görmüştür. O, Türk halkının alicenaplığına ve insanlığına hayran kaldığını ifade etmiştir. Anılarında Talas'ta bulunduğu günlerde eski bir Ortodoks kilisesine devam edebildiğini, halkın kendilerine acıdığını, leziz yemekler gönderdiğini belirtmiştir (Parlak, 1983, s.268,277)

Diğer taraftan Yunanlıların elinde esir bulunan General Cafer Tayyar Paşa'nın esaretten kurtarılması sürecinde Trikopis için özgürlük umudu doğmuştur. O, Cafer Tayyar Paşa'ya karşılık kendisinin serbest bırakılacağını düşündü. Yunanlılar da Trikopis'i istediler (Trikupis, 1967, s.104). Ancak Türk Hükümeti iki subayın rütbeleri denk olmadığı için bu değişimi kabul etmedi (Akın, 1995, s.38). Böylece Trikopis'in esareti bir müddet daha devam etti (Trikupis, 1967, s.104). Cafer Tayyar Paşa 30 Mart tarihinde Yunanistan'dan ayrıldı. Bu değişim gerçekleşseydi Trikopis'de bugün serbest bırakılacaktı (Akın, 1995, s.38). Trikopis 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan anlaşması Esir Mübadelesi sözleşmesi gereğince Yunanistan'a döndü.

Sonuç

General Trikopis Başkumandanlık Meydan Muharebesi sırasında kuşatma altına alınmaktan son anda kurtulmuştu. Türk ordusunun kapatamadığı birkaç kilometrelik açık alan üzerinden Kızıldaş deresini takiben Murat Dağlarına geçmeyi başarmıştı. Böylece Trikopis ve beraberindeki askerler için 30 Ağustos akşamından 2 Eylül akşamına kadar 3 günlük bir macera başladı. Bu sırada da özellikle Türk süvarisi ve ordusu daima enselerindeydi. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Yunanlıların bir daha toparlanmalarına fırsat verilmemesini özellikle emretmişti. Trikopis başta olmak üzere Yunan kuvvetleri ya esir olacaklar ya da imha edileceklerdi.

Bu şartlarda Trikopis haberleşme ve yiyecek imkânlarından mahrum olarak Uşak'a gitmeye çalıştı. Ordusu ormanlık alanlarda bulduğu otları ve sebzeleri yiyerek gıda ihtiyacını karşılamaya çalıştı. Bu defa General Franko ile Uşak'ta buluşmak ve orada tedbir almak niyetindeydi. Ancak 2 Eylül günü Uşak'ın Türk kuvvetlerinin eline geçtiğini öğrenince planları alt üst oldu. Artık hedefi İzmir'e ulaşabilmeydi. 2 Eylül günü Karacahisar Köyü'nün güneyinde 1555 rakımlı tepeye geldiğinde Türk birlikleriyle karşılaştı. O, askerlerine savaşmayı emretmesine rağmen söz dinlemedi. Yunan ordusu askeri bir birlik olmaktan çıkmış, emir komuta zinciri ortadan kalmıştı. Bunun üzerine subaylardan askerlerin savaşmak istemediğine dair imzalı yazı alarak teslim olmaya karar verdi.

Trikopis'i ilk esir alan 69. Alay 1. Tabur Komutanı Yüzbaşı Nihat Bey oldu. Esirleri Tabur Emir Subayı Teğmen Sungurlu'lu Nuri ile Uşak'a 23. Tümenine gönderdi. Ancak yolda 5. Tümen'e bağlı 9. Alay Komutanı Yarıbay Hopalı Ali Rıza Bey onları gördü ve esirleri elinden aldı. Bölmelitepe'de bulunan 5. Kafkas Tümeni Komutanı Dadaylı Halit Bey'in karargâhına götürdü. Halit Bey Türk misafirperverliği çerçevesinde davrandı.

Trikopis ve beraberindekiler 3 Eylül günü Uşak'a götürüldüler. Önce Kolordu ve ordu komutanına takdim edildiler. Ardından da Başkumandanlık karargâhına sevk edildiler. Burada Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve son olarak da Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarıldılar. Mustafa Kemal Paşa Trikopis'e çok sıcak davrandı. Savaşın seyri hakkında sorduğu sorularla askeri bilgisini ölçmeye çalıştı. Napolyon'u örnek göstererek büyük komutanların da esir düştüklerini hatırlatıp onu teselli etmeye çalıştı. Son olarak bir isteği olup olmadığını sorunca o da durumu hakkında İstanbul'daki hanımına haber verilmesini rica etti. Bu isteği yerine getirildi.

İlerleyen yıllarda Trikopis'in esir edilmesi meselesi hakkında çok sayıda tartışma yaşandı. Trikopis, Yunan başkomutanı olduğu için onu esir almak şerefine nail olmak önemli idi. Bu savaşa katılmış olan bazı subay ve erler bilerek ya da bilmeyerek Trikopis'i esir aldıklarını iddia ettiler. Savaşın sıcak anlarında ilk heyecanla esir aldığı subayın Trikopis olduğunu zannedenler oldu. Bu da kafa karışıklığına yol açtı. Oysa Trikopis'in esareti meselesi Yüzbaşı Nihat Bey'in esir alması ve bölgenin sorumlusu olan Dadaylı Halit Bey'e teslim edilmesi şeklinde gerçekleşmişti.

Trikopis'in kılıcı meselesine gelince Başkomutan Mustafa Kemal Paşa kılıcı Milli Müdafaa Vekili Kazım (Özalp) Paşa'ya gönderdiğini belirtmiştir. Trikopis ise teslim olmadan önce kılıcı kırdırıldığını ısrarla ifade etmektedir. 5. Tümen komutanı Dadaylı Halit Bey de kılıçtan bahsetmemektedir. Esir generallerin tabancalarını teslim alındığını belirtmektedir. Bu şartlarda Trikopis'in kılıcı olarak askeri müzede sergilenmekte olan kılıcın Trikopis'in kılıcı olmama ihtimali mevcuttur.

Diğer taraftan General Trikopis'in Türkiye'de bir yıl civarında esaret hayatı söz konusu olmuştur. Lozan Anlaşmasını takiben esir değişimi çerçevesinde ülkesine gönderilmiştir. Esaret hayatı boyunca Türklerden daima iyi muamele görmüştür. Bunu anılarında kendisi de itiraf etmiştir.

Kaynakça

30 Ağustos Hatıraları. (1955). İstanbul: Sel Yayınları.

Abi, M.Ü. (2020). Geçmişin izinde Afyonkarahisar, Ankara: Azim Matbaacılık.

Açıksöz

Adıvar, H.E. (t.y). *Türkün ateşle imtihanı (İstiklal Savaşı Hatıraları)*, İstanbul: Özgür Yayınları.

Ahmet Çavuş 1972 Filmi. (2022). <https://www.sinemalar.com/film/12307/ahmet-cavus> (Erişim tarihi: 18.08.2022)

Akın, V. (1995). Cafer Tayyar Paşa'nın esir alınışı ve esaret hayatı, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1, içinde ss.31-38.

Akıncı, İ. E. (1989). *Demirci Akıncıları*, Ankara; Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Altıntaş Mahalleleri ve Köyleri. (2022). <https://www.nufusune.com/altintas-mahalleleri-koyleri-kutahya>, (Erişim tarihi: 11.04.2022).

Arıkoğlu, D. (1961). *Hatıralarım*, İstanbul: Tan Gazetesi Matbaası.

Askeri Tarih Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı (ATASE) Arşivi.

Atatürk, M. K. (1997), *Nutuk* (1919-1927), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Babalık

Baş, A. (2019). Orgeneral Şahap Gürler ve Demokrat Parti döneminde siyasi faaliyetleri, *History Studies*, 11/3, 839-860.

Belen, F. (1962). Trikopis'i 5. tümen esir almıştı, *Milliyet*, 30 Ağustos 1962.

Belen, F. (1970). *Büyük Türk Zaferi Afyondan İzmir'e İstiklal Harbi hatıraları, tenkitler, tahliller*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Belen, F. (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı askeri, siyasi ve sosyal yönleriyle*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi.

Bozok, S. (2001). *Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor*, C. DüNDAR (Haz), 2. İstanbul: Doğan Kitap.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- Çeliksoy, N. (t.y). Trikopolis kılıcını Başkomandan'a teslim etti, *Cumhuriyete Kan Verenler*, Haz. Nail-Ekici-Derman Bayladı-Mahmut Alptekin, İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Gediz Mahalleleri ve Köyleri. (2022). <https://www.nufusune.com/gediz-mahalleleri-koyleri-kutahya>, ET. 11.04.2022.
- Gündüz, A. (1973). *Hatıratlarım*, İ.İlgar (Haz), İstanbul: Kervan Yayınları.
- Hâkimiyet-i Milliye*
- İkdam
- İnan, S. (2011). Son Osmanlı damatlarının millî mücadele'yle ilişkileri, *Erdem*, 61, 103-146.
- İnönü, İ. (1985). *Hatıralar, 1. Kitap*, S.Selek (Haz)., Ankara: Bilgi Yayınevi
- Kantar, C. (1965). Türk İstiklal Savaşı'nda düşman başkomandanı Trikopolis ve maiyeti nasıl esir edildi? *Türk Yurdu*, 4/310, 33-36.
- Kızılay Arşivi.
- Küçükler, B. (2022). https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BC%C3%A7%C3%BCkler,_Banaz, E.T. 11.04.2022.
- Le Matin
- Milliyet
- Okday, A. Ş. (1988). Osmanlı'dan Cumhuriyete: Padişah yaveri iki sadrazam oğlu anlatıyor, İstanbul: (Dağıtım) İlke Sema Matbaacılık.
- Özalp, K. (1988), Milli Mücadele 1919-1922, 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özgen, A. (t.y). Milli Mücadelede Türk Akıncıları, Ankara: Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı Yayınları, Tisa Matbaacılık.
- Parlak, T. (1983). *İşgalden Kurtuluşa 2, Yunan Ege'den Nasıl Gitti Son Günler*, İzmir: Sosyal Hizmetler Vakıf Kültür Yayınları.
- Peyam-ı Sabah
- Selek, S. (2020). *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Tevetoğlu, F. (1962). Milli Tarih ve Trikopolis'i esir eden Dadaylı Halid Beğ, *Orkun*, 1, 4-6.
- Trikopolis'i Kim Esir Aldı. (1966). *Türkiye eski muhâripler fikir sanat aktüelitate dergisi*, 19, (5), 216-217.
- Trikopolis, N. (1967). *General Trikopolis'in hatıraları*, (A. Angın Çev.) İstanbul: Kitapçılık Limited Şirketi Yayınları.
- Turan, M. (1999). *Yunan mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Tutsak S, (1995). Milli Mücadelede Uşak, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 10/1, 299-311.
- Türk İstiklal Harbi (TİH), Batı Cephesi, Büyük Taarruz'da Takip Harekâtı (31 Ağustos-18 Eylül 1922)*, (1995), 2/6, Kitap 3, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, Devre. 1.
- Us, A. (2012). *Gördüklerim, duyduklarım, duyularım*, İ. Dervişoğlu (Haz) İstanbul: Kitabevi Yayınları

Uşak-Atatürk ve Etnografya Müzesi (2022). <https://www.ktb.gov.tr/TR-96387/usak---aturk-ve-etnografya-muzesi.html>, E.T. 12.04.2022.

Ünal, T. (1972). Trikopis'i esir alan kimdir? *Türk Kültürü*, 11/121, içinde ss.30-39.

Ünaydın, R.E. (2001). *Atatürk'ü özleyiş*, Yy: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Vakit

Yunan Başkomutanı, (1964). Yunan Başkomutanı Trikopis nerede kime nasıl teslim oldu? *Tarih Konuşuyor*, 2/7, Ağustos 1964, içinde ss. 509-535.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.